

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA

Stomatologická klinika

Markéta Mísařová

Preventivní programy pro 1. stupeň základních škol v České republice

Preventive programmes for primary schools in the Czech Republic

Bakalářská práce

Praha, květen 2014

Autor práce: Markéta Mísařová

Studijní program: Dentální hygienistka

Bakalářský studijní obor: Specializace ve zdravotnictví

Vedoucí práce: Mgr. Petra Křížová, DiS.

Pracoviště vedoucího práce: **Stomatologická klinika**

3. LF UK FNKV

Předpokládaný termín obhajoby:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila výhradně uvedené citované prameny, literaturu a další odborné zdroje. Současně dávám svolení k tomu, aby má bakalářská práce byla používána ke studijním účelům.

Prohlašuji, že odevzdaná tištěná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do Studijního informačního systému – SIS 3.LF UK jsou totožné.

V Praze dne

Markéta Mísařová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své školitelce Mgr. Petře Křížové, DiS. za cenné rady a názory, které mi poskytla při psaní této bakalářské práce, a také za její čas, který mi věnovala. Poděkování patří také paní doktorce MUDr. Ivě Lekešové, CSc. za rady z odborného semináře k bakalářské práci. Děkuji mé rodině a všem přátelům, kteří mě celou dobu podporovali.

Obsah

1	CÍL PRÁCE	7
2	ÚVOD	8
3	TEORETICKÁ ČÁST	10
3.1	ZUBNÍ ZDRAVÍ U ŠKOLNÍCH DĚTÍ	10
3.1.1	<i>Zubní kaz a parodontální onemocnění u dětí a mládeže</i>	<i>10</i>
3.1.2	<i>Preventivní opatření proti vzniku onemocnění dutiny ústní u dětí</i>	<i>11</i>
3.2	ZUBNÍ ZDRAVÍ U ŠKOLNÍCH DĚTÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	14
3.3	POSTOJ A ZNALOST RODIČŮ K ZUBNÍMU ZDRAVÍ JEJICH DĚTÍ.....	16
3.3.1	<i>Přenesení odpovědnosti za zubní zdraví dětí na rodiče.....</i>	<i>16</i>
3.4	VÝCHOVA KE ZDRAVÍ V RÁMCI ZÁKLADNÍCH ŠKOL.....	18
3.5	PREVENTIVNÍ PROJEKTY A PROGRAMY V RÁMCI ZUBNÍHO ZDRAVÍ.....	20
3.6	PŘEHLED NEJVÍCE REALIZOVANÝCH PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ V ČESKÉ REPUBLICE NA 1. STUPNI ZŠ	21
3.6.1	<i>Dětský úsměv</i>	<i>21</i>
3.6.2	<i>Mandala</i>	<i>22</i>
3.6.3	<i>Veselé zoubky</i>	<i>23</i>
3.6.4	<i>Zdravé zuby</i>	<i>24</i>
3.6.5	<i>Zdravý úsměv.....</i>	<i>25</i>
3.6.6	<i>Zdravý zoubek</i>	<i>26</i>
3.6.7	<i>Zoubky jako perličky</i>	<i>26</i>
3.6.8	<i>Zdravé zoubky dětem</i>	<i>27</i>
3.7	PREVENTIVNÍ PROGRAM ZDRAVÉ ZUBY.....	29
3.7.1	<i>Podpora programu.....</i>	<i>29</i>
3.7.2	<i>O programu.....</i>	<i>29</i>
3.7.3	<i>Cíle programu</i>	<i>30</i>
3.7.4	<i>Náplň programu</i>	<i>31</i>
3.7.5	<i>Příprava pedagogů.....</i>	<i>32</i>
3.7.6	<i>Zapojení základních škol v programu Zdravé zuby.....</i>	<i>32</i>
3.7.7	<i>Program Zdravé zuby pro celou rodinu</i>	<i>33</i>
3.7.8	<i>Program Zdravé zuby na mezinárodním fóru.....</i>	<i>33</i>
3.8	PREVENTIVNÍ PROGRAM ZDRAVÝ ÚSMĚV	34
3.8.1	<i>O programu.....</i>	<i>34</i>
3.8.2	<i>Cíle programu</i>	<i>34</i>
3.8.3	<i>Náplň programu</i>	<i>34</i>
3.8.4	<i>Zapojení základních škol v programu Zdravý úsměv</i>	<i>35</i>

3.9	PREVENTIVNÍ PROGRAM ZDRAVÝ ZOUBEK	37
3.9.1	<i>O programu</i>	37
3.9.2	<i>Cíle a náplň programu</i>	37
3.9.3	<i>Zapojení základních škol v programu Zdravý zoubek</i>	38
3.9.4	<i>Výuka a zapojení studentů do programu Zdravý zoubek</i>	38
4	PRAKTICKÁ ČÁST	39
4.1	CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	39
4.2	HYPOTÉZY	39
4.3	MATERIÁL A METODIKA	40
4.4	VÝSLEDKY	40
5	DISKUZE	63
6	ZÁVĚR	66
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	73
8	SOUHRN	75
9	SUMMARY	77
10	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	79
11	SEZNAM PŘÍLOH	81
	PŘÍLOHY	82

1 Cíl práce

V teoretické části mé bakalářské práce je mým cílem zaměřit se na problematiku preventivních programů na 1. stupni základních škol v rámci zubního zdraví u dětí. V České republice probíhá celá řada preventivních programů a projektů zaměřených nejen na školní děti. Řada těchto programů však probíhá jednorázově a pouze v určitých lokalitách České republiky. Mým cílem je zaměřit se na programy pro školní děti na 1. stupni základních škol, které probíhají dlouhodobě a mají větší rozsah na území České republiky. Dále chci podrobněji popsat výukový program Zdravé zuby, který je jako jediný zaveden plošně do základních škol v České republice. Také chci poukázat na problematiku současné situace orálního zdraví u dětí a význam preventivních programů pro školní děti, převážně praktické části programu.

Jeden z hlavních cílů v praktické části mé práce je zmapování situace preventivních programů na 1. stupni základních škol v Praze a v okrese Jihlava. Zmapování budu provádět pomocí dotazníkového šetření na základních školách, které podrobněji rozvedu v kapitole Výsledky. Díky dotazníkovému šetření se budu snažit vyhodnotit celkovou spokojenost jednotlivých preventivních programů z hlediska ZŠ, které proběhly nebo probíhají na 1. stupni základních škol v daných lokalitách. V závěru zjistím a zhodnotím nedostatky a možnosti zlepšení programu, který na základní škole již proběhl.

Na základě předchozích zjištění z dotazníkového šetření, informací z odborných publikací a z vlastních zkušeností během studia vytvořím jednoduchý a srozumitelný přehled, co by měl obsahovat a z jakých částí by se měl skládat optimální kolektivní preventivní program pro děti na 1. stupni základních škol. Pevně se chci zaměřit na praktickou část programu, která je pro děti velmi důležitá.

2 Úvod

Téma preventivní programy na 1. stupni základních škol v České republice jsem si vybrala proto, že již v dubnu 2013 jsem měla možnost v rámci semestrální praxe během studia navštívit jednu z 1. tříd na základní škole E. Rošického v Jihlavě, odkud pocházím. S mojí spolužačkou jsme měly připravený vlastní kolektivní preventivní program zaměřený na zubní zdraví pro děti 1. třídy ZŠ. Program jsme sestavily na základě informací během studia, jak má preventivní program pro děti vypadat, a inspirovaly jsme se prezentací výukového programu Zdravý úsměv. Hned na začátku našeho krátkého projektu jsme se snažily seznámit děti se slovem „dentální hygienistka“, které bylo pro řadu z nich nové a dosud neznámé. Naším cílem bylo srozumitelné vysvětlení a pochopení toho, že dentální hygienistka se nám bezbolestně stará a kontroluje zuby již od dětství až do dospělého věku. Abychom ale měli zuby zdravé, musíme dentální hygienistku i zubního lékaře pravidelně navštěvovat minimálně dvakrát ročně. Další náplní našeho programu bylo ponaučení dětí o základní anatomii zubu formou jednoduchých a zábavných obrázků a vysvětlení principu, jak vzniká zubní kaz. Na závěr programu jsme děti názorně instruovaly a motivovaly, jak si správně čistit zuby s vlastními kartáčky v dutině ústní. Jako motivaci jsme dětem za odměnu rozdaly diplomy za jejich aktivní účast a řadu drobných odměn užitečných pro jejich chrup. Poté jsme rozdaly informační letáky pro rodiče týkající se zubního zdraví jejich dětí.

Po půl roce jsme měly v plánu program zopakovat, abychom samy měly možnost si vyzkoušet, co všechno z našich předchozích informací si děti byly schopné zapamatovat, a doplnit jejich předchozí znalosti o pár informací navíc. Díky výborné spolupráci ZŠ a zájmu nejen dětí, ale i učitelek o zubní zdraví jsme měly možnost navštívit stejnou třídu ZŠ koncem měsíce října 2013 znovu. Program jsme doplnily například o hru „Nákupní košík“, kdy jsme se snažily dětem názorně a prakticky ukázat,

co je z potravin pro naše zuby zdravé, a co naopak podporuje vznik zubního kazu. Program byl také doplněn o informace, proč si čistit zuby zubní pastou, a jednoduchou formou jsme se snažily nastínit význam fluoridů a fluoridové prevence.

3 Teoretická část

3.1 Zubní zdraví u školních dětí

Zubní zdraví je velice významnou součástí zdravého životního stylu, jelikož lze předpokládat, že zvyšuje kvalitu života populace po fyzické, psychické, sociální i finanční stránce. Řadu onemocnění dutiny ústní, především vznik zubního kazu a parodontopatií, způsobuje nedostatečná či nesystematická preventivní péče o dutinu ústní. [23] Výchova ke zdraví ústní dutiny má svojí nezastupitelnou úlohu hlavně kvůli vysokému výskytu stomatologických onemocnění, ale i široké možnosti aktivního podílu na jejich prevenci. Nejlepší vyhlídky na úspěch má cílená a systematická výchova dětí, neboť v této věkové kategorii jsou nejlepší předpoklady vytváření návyků přetrvávajících celý život. [18]

Pospíšilová [23, s. 54, 55] píše, že pedagogové na základních a středních školách, rodiče a veškeré instituce zabývající se zdravým životním stylem by si měli být vědomi nebezpečí, které přináší problémy v případě podcenění primární a sekundární prevence v oblasti dentálního zdraví, a své poznatky by měli předávat studentům a dětem a vychovávat je ke kvalitní péči o chrup. Samozřejmě je důležitá odborná kontrola lékařem či dentální hygienistkou s možnou korekcí v každém věku.

Broukal [4, s. 10] tvrdí, že *za špatnou situaci zubního zdraví u dětí jsou částečně viny zdravotní pojišťovny, které hradí odstranění zubního kamene jen dvakrát ročně, i zubní lékaři, z nichž mnozí tento druh ošetření podceňují. Především jsou to však nedostatky v ústní hygieně u pacientů samotných.*

3.1.1 Zubní kaz a parodontální onemocnění u dětí a mládeže

Zubní kaz a parodontopatie představují hlavní a nejpočetnější skupinu orálních onemocnění. [5]. Lehkovážný přístup k hygieně dutiny ústní může postupně napáchat nenapravitelné škody. [39] Kvůli

významnému snížení hygieny dutiny ústní u dětí a mládeže, je výsledkem zvýšená kazivost zubů, která má neblahý dopad na trvalý chrup. [25]

Vznikem zubního kazu jsou více ohroženy děti. Toto riziko vyplývá z určitých nevhodných životních návyků, celkového zdravotního stavu dítěte a životní úrovně rodiny. [21] Podle názorů odborníků je nejčastější příčinou špatného stavu chrupu u dětí špatná životospráva s vysokým příjmem cukrů a nevyváženou stravou, neznalost správné techniky čištění zubů, ale i nedostatečná výchova v oblasti dentální hygieny. [18] Proto je nutné věnovat zvýšenou péči a pozornost právě této věkové skupině a vštípit jí správné návyky již v útlém věku. [39]

Onemocnění parodontu je spolu se zubním kazem hlavní příčinou ztrát zubů, začínající zánětem dásní. Gingivitidy vykazují v dětství kolísavou, ale stále vyšší hodnotu. [23] U dětí a adoslescentů se onemocnění parodontu může vyskytovat v různých formách od limitovaného postižení pouze gingivy až po formy manifestující se destrukcí kosti s eventuální ztrátou zubů. [7] Parodontitidy u dětí a mladých dospělých se zahrnují pod pojem **časně rozvinuté parodontitidy**. Její výskyt se udává okolo 5 %. [23]

3.1.2 Preventivní opatření proti vzniku onemocnění dutiny ústní u dětí

Je třeba si uvědomit, že zubní kaz nemusí být hrozbou, protože jeho vznik lze velmi dobře ovlivnit především správným prováděním ústní hygieny, vhodnou životosprávou a fluoridací. [27] Je už všeobecně známý a nesporný fakt, že čisté zuby se nekazí. Je však potřeba udělat všechno pro to, aby správná hygiena, výživa a fluoridace jako preventivní opatření byly známé a dostupné široké veřejnosti. Tím by byla šance na úplné zabránění vzniku zubního kazu, onemocnění parodontu a následné ztráty zubů. [8] Nadále ale zůstává těžištěm prevence zubního kazu a onemocnění parodontu domácí péče, čili každodenní čištění chrupu zubním kartáčkem a pastou s fluoridy. [20]

Do preventivní péče jsou zahrnuty nejen děti, ale i obyvatelstvo ostatních věkových skupin. V dětském věku se preventivní opatření zaměřují převážně na předcházení zubnímu kazu a poruch postavení zubů, u adolescentů stojí v popředí preventivních opatření předcházení onemocnění dásní, v dospělosti se prevence zaměřuje na předcházení vzniku parodontitid a v pokročilejším věku a také u seniorů se největší pozornost věnuje xerostomii a nádorovým onemocněním. [19]

3.1.2.1 Jednotlivé typy prevence:

1) Primární prevence představuje opatření, která mají zcela předejít vzniku nemoci patologického procesu nebo úrazu. [23] Příkladem primární prevence jsou pravidelné systematické prohlídky chrupu a ústní dutiny. U všech jedinců od 2 do 18 let se mají preventivní prohlídky provádět 2 krát ročně, při zvýšené náchylnosti k zubnímu kazu by měly proběhnout i častěji, až 3 – 4 krát ročně. [1] Současným trendem jsou i pravidelné návštěvy u dentální hygienistky, které by měly patřit do obvyklé péče o zuby, a svoji úlohu v motivaci a nácviku správného čištění zubů mají právě i preventivní programy. [27] Primární prevence u mládeže by měla obsahovat uvědomění zodpovědnosti za své zdraví a naučit se efektivnímu čištění zubů, díky čemuž lze snížit následky onemocnění dutiny ústní i jiných nemocí nebo jim úplně předejít. [23, 25]

2) Sekundární prevence má za cíl včasné podchycení každého patologického stavu, jeho vyléčení nebo alespoň zastavení. [19]

3) Terciální prevence zahrnuje soubor metod a opatření, jež mají odstranit vzniklé komplikace a zabránit jejich další možné progresi. [19]

Na základě znalosti etiologie, epidemiologie zubního kazu a parodontálních onemocnění a poznatku, že celkový stav orálního zdraví populace nelze zlepšit kurativní péčí, byly koncipovány preventivní programy s cílem udržet aktivitu těchto onemocnění v populaci na

přijatelné úrovni [5]. Vědomosti v oblasti dentální hygieny u dětí školního věku nejsou dostačující a preventivní programy potřebují podpořit. Je nutné rozšířit dovednosti a znalosti o dentální hygieně do povědomí široké veřejnosti, především zařadit zásady dentální hygieny do vzdělávacího programu. Vytvořený edukační systém by měl u mladé generace vzbudit zájem a motivaci a vést ke zlepšení úrovně dentálního zdraví, píše Pospíšilová [23, s. 54].

3.1.2.2 Aplikace fluoridů v preventivních programech

Protektivní účinek fluoru se projevuje v procesu remineralizace počínajícího zubního kazu a též je prokázán jeho lehký antimikrobiální účinek v dutině ústní. [23]

Domácí pravidelná fluoridace dětskými zubními pastami s nižším obsahem fluoridů může být doplněna snadnou aplikací fluoridů ve vyšších dávkách v zubních ordinacích nebo jako součást preventivních programů na základních školách. Skupinové preventivní programy jsou cenným doplňkem individuální prevence v zubní praxi. Mohou se při nich používat fluoridové gely a s pomocí zubních kartáčků nanášet tyto přípravky s vysokým obsahem fluoridů přímo na zuby. [22]

3.2 Zubní zdraví u školních dětí v České republice

Postižení chrupu zubním kazem a jeho následky se hodnotí podle řady mezinárodně porovnatelných ukazatelů. Jsou to především ukazatele kazivosti, které hodnotí, zda vůbec a jak často zubní kaz vzniká. [2] Celostátní průzkumy stavu chrupu a potřeby ošetření i dílčí epidemiologická šetření v roce 2000 upozorňovaly na zhoršující se situaci v oblasti zubního zdraví, zejména u předškolních a školních dětí. [10]

V roce 2000 vysílala varovné signály i světová zdravotnická organizace World Health Organization (WHO), jejíž cíle pro rok 2000 se výrazně mýjely se situací v České republice, stejný názor v té době projeví i zubní lékaři. Jako důvod byla uvedena absence preventivních programů. [16] O zhoršující se situaci v oblasti zubního zdraví byla informována Česká stomatologická komora a Česká společnost pro dětskou stomatologii. Výbor této společnosti vyvíjel značnou aktivitu a iniciativu ohledně zajištění systematické péče pro mladou generaci, především předložením návrhů alternativních forem preventivních programů. [15]

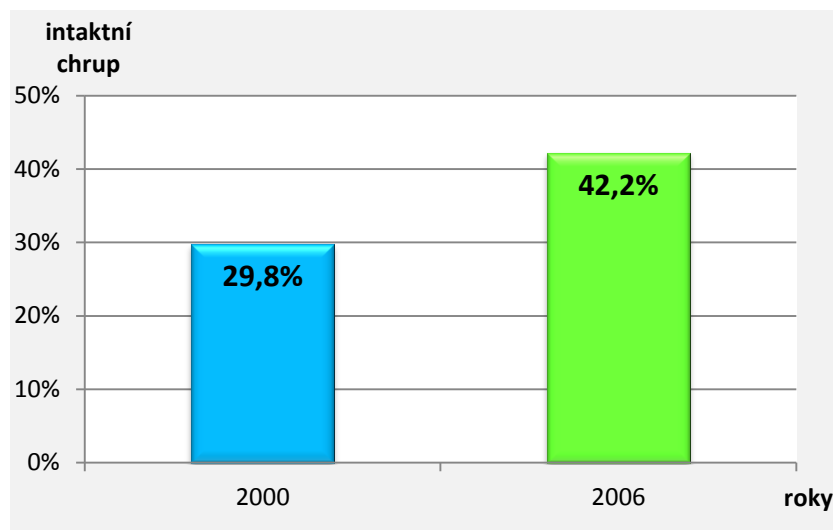
Cíle WHO byly pro rok 2000:

- 1) 50 % intaktní chrup u 5-ti letých dětí.
- 2) 3 KPE u 12-ti letých dětí.

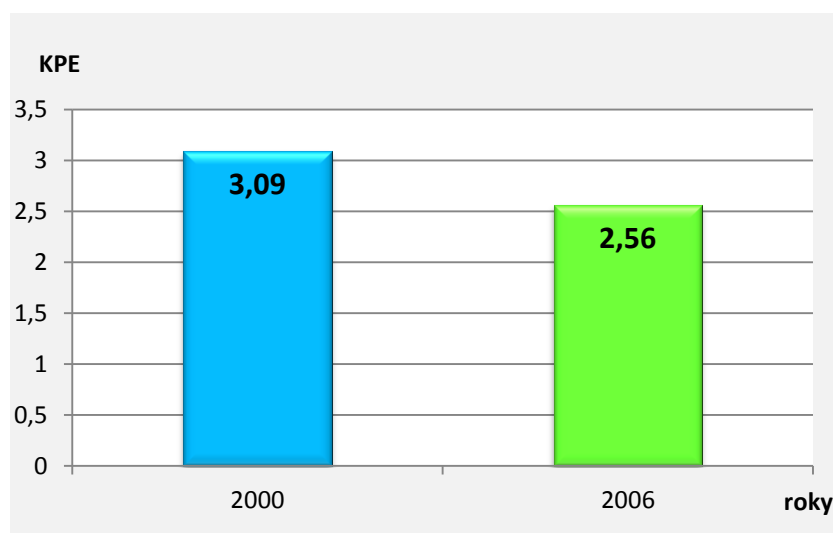
Cíle WHO pro rok 2020 jsou následující:

- 1) 90% intaktní chrup u 5-ti letých dětí.
- 2) 1,5 KPE u 12-ti letých dětí.

Výsledky intaktního chrupu u 5-ti letých dětí z roku 2000 a z posledního celostátního šetření v roce 2006 zobrazuje graf č. 1 a kazivost chrupu 12-ti letých dětí z roku 2000 a z posledního celostátního šetření v roce 2006 přehledně zobrazuje graf č. 2. [3]

Graf č. 1- Intaktní chrup u 5-ti letých dětí v ČR v roce 2000 a 2006.

Graf č. 2 - Kazivost chrupe u 12-ti letých dětí v ČR v roce 2000 a 2006.

3.3 Postoj a znalost rodičů k zubnímu zdraví jejich dětí

S ústní hygienou by měli rodiče začít hned po prořezání prvních dočasných zubů do dutiny ústní, čili mezi 6. – 8. měsícem věku. [20] Rodiče nejsou v tomto směru vždy nejlepšími učiteli, pokud sami neznají zásady správného čištění zubů, stěží tomu pak naučí své ratolesti. [39] Motivace rodičů a dětí k odpovědnějšímu přístupu k péči o zuby se stala nezbytností, protože děti je zapotřebí k péči o chrup vést. [16, 27].

Informovanost naší populace o dentální hygieně není zdaleka taková, jakou by si ji stomatologové představovali. Je výhodné a velice důležité začít s těmito informacemi již od dětství. [22] V dětském věku je možné správné návyky vytvořit, pěstovat a upevňovat tak, aby se staly jejich automatickou součástí každodenního života. [18]

Proto je nezbytnou součástí preventivních programů zapojení právě rodičů, kteří musejí být odborně informováni nejen o zubním zdraví jejich dětí, ale také jak správně dočišťovat chrup dítěti, o výživě spojenou se vznikem zubního kazu a jejich celkový postoj k orálnímu zdraví.

3.3.1 Přenesení odpovědnosti za zubní zdraví dětí na rodiče

V roce 1990 došlo ke zrušení systematické péče a odpovědnost za zubní zdraví dětí přešla na rodiče a také byly zastaveny dosavadní preventivní programy, jako fluoridace pitné vody. [9, 14]

Lekešová a Šalandová [17, s. 181] uvádějí, že tím, že skončila fluoridace pitné vody, měly důležitou pozici zubní pasty s fluoridy. Rodiče v té době nebyli stále ještě připraveni nést odpovědnost za orální zdraví svých dětí. Rodičům chyběla informovanost a motivační kampaň, která by srozumitelným způsobem informovala nejen rodiče, ale i školy o možnostech, formách a účinku preventivních programů.

Přenesení odpovědnosti za zubní zdraví dětí na rodiče a zrušení pravidelných školních prohlídek u zubního lékaře vedlo ke snížení počtu dětí, které procházejí preventivními prohlídkami. Optimální stav je vyšetřit dítě dvakrát za rok, ale podle údajů VZP prochází až 90 % dětí preventivní prohlídkou pouze jednou za rok. [12] Pravidelné preventivní prohlídky by ale měly být samozřejmostí. [27] Většina rodičů stále ještě tuto odpovědnost podceňuje a zubního lékaře navštěvuje, až když má dítě bolesti zubů, píše Lekešová [14, s. 14].

3.4 Výchova ke zdraví v rámci základních škol

Pro jednotlivé věkové skupiny je důležitá dlouhodobá prevence problematiky a rizika vzniku onemocnění v daném období života. Protože školní věk je poměrně dlouhé období života dětí, stává se škola vhodným prostředím k uskutečňování výchovy ke zdraví pro děti všech věkových kategorií. Možnosti školy jsou vzhledem na její komplexní dopad na populaci dětí a mládeže v tomto procesu nezastupitelné. [18]

Stav dočasného chrupu významně ovlivňuje osud stálého chrupu ve věku školním. O orálním zdraví předškolních a školních dětí rozhoduje účinnost primárně preventivních opatření, kterých se dětem dostává především v rodinách, dále pak v kolektivních školních a stomatologických zařízeních, která děti navštěvují. [25] V předškolních a školních zařízeních lze propojením pedagogického a zdravotně - hygienického principu přispívat v každodenních činnostech k ochraně zdraví dítěte a ve spolupráci s rodiči utvářet základy aktivního přístupu ke zdraví, uvádí Lekešová v Manuálu pro pedagogy ZŠ. [10] Titulní strana manuálu viz. Příloha č. 1.

Na podporu péče o orální zdraví u dětí a dorostu byly zavedeny ve školách výukové programy. [22] Škola má tak možnost systematicky a v delším časovém úseku ovlivňovat postoj dítěte ke zdraví a přispívat k minimalizaci negativních jevů. [10]

3.4.1.1 Projekt Zdravá škola

Kotrbová a Kastnerová [6, s. 398] píší, že jedním ze stále naléhavějších trendů vývoje společnosti ve 21. století je zhoršující se stav zdraví lidí od nejmladších po nejstarší na celém světě. Na jeho zdoání se ve světě od roku 1986 postupně vytváří zcela nová strategie v podobě celoživotní podpory zdraví, jejíž složkou je výchova jedince k odpovědnosti za zdraví.

WHO – regionální kancelář pro Evropu navrhla a realizuje program podpory zdraví prostřednictvím projektu **Zdravá škola (Škola podporující zdraví)**, který je zaměřen na celkové zdraví jedince a jehož cílem je zavést do škol nejen výchovu ke zdraví, ale vytvořit i zdravé prostředí a vychovávat ke zdravým vztahům mezi žáky, učiteli, rodiči a celou společností. [11] Školy, které měly o program zájem, vypracovaly podle metodiky „Program podpory zdraví ve škole“ vlastní projekt přizpůsobený podmínkám jejich školy, ve kterém se zaměřují také na podporu zubního zdraví u žáků, převážně formou správnou výživy. Hlavním posláním programu je, aby každé dítě v České republice mělo možnost být vzděláváno ve škole, která veškerou svou činností podporuje zdraví. [6]

Program Zdravá škola je podporován také Evropskou komisí EU a Radou Evropy, vytvářející evropskou síť škol podporující zdraví – European Network of Health promoting Schools. [11] Česká republika vstoupila do sítě v letech 1992 – 93 společně s 94 školami. [6] V současnosti je do tohoto projektu v České republice zapojeno přibližně 100 mateřských škol a 100 základních škol a 1 škola střední. [33]

3.5 Preventivní projekty a programy v rámci zubního zdraví

V posledních letech získávají preventivní programy na významu, protože výskyt zubního kazu a dalších onemocnění dutiny ústní, jimž je možné správnou preventivní péčí předcházet, je v České republice vyšší než u dětí ve vyspělých zemích Evropy. [36] Preventivní programy orálního zdraví jsou nedílnou součástí celkové stomatologické péče a jsou zaměřeny převážně na prevenci zubního kazu u dětí a mládeže, na informovanost jejich rodičů, na zlepšení orálního zdraví a získání praktických a správných návyků v ústní hygieně. [5, 30] Projekty podpory zdraví ve školách představují v základním vzdělávání cestu k formování jedné z nejdůležitějších hodnot – k úctě k životu a zdraví každého jedince. Jako v mnoha jiných lékařských oborech i ve stomatologii je to právě dětský věk, který je rozhodující pro vývoj a udržení zdravého, funkčního a esteticky působícího dočasného i stálého chrupu. [10] Zásadní roli v péči o chrup dítěte hraje v současné společnosti rodina, proto jsou prostřednictvím zapojených mateřských a základních škol o správné péči o orální zdraví informováni i rodiče. [32]

V oblasti prevence nemá v posledních letech Česká stomatologická komora (ČSK) a Asociace dentálních hygienistek ČR (ADH) možnost realizovat vlastní projekty z důvodu nedostatku finančních prostředků, a proto spolupracuje s organizacemi, které se prevencí zabývají profesionálně a mají k dispozici finanční prostředky k její medializaci a uskutečnění. Aktivity ČSK a ADH vyústily v ucelený blok programů a akcí, na nichž se organizačně podílí nebo je koordinují. [24] ČSK preventivní programy sleduje, podporuje a řadě z nich propůjčuje značku kvality – Pečeť České stomatologické komory. [30]

3.6 Přehled nejvíce realizovaných preventivních programů v České republice na 1. stupni ZŠ

3.6.1 Dětský úsměv

Projekt zaměřený na školní děti realizuje Český zelený kříž, o. p. s. a je podporován organizací České společnosti pro dětskou stomatologii a Asociací dentálních hygienistek ČR. Projekt je nositelem Pečeti České stomatologické komory. [30] Logo programu viz. Příloha č. 2.

- Program Dětský úsměv se snaží působit ve více lokalitách celé České republiky, převážně jsou však do programu zapojeny ZŠ v Praze a v Českých Budějovicích.
- Pracovní tým představují odborné lektorky a asistentky, většinu z nich tvoří dentální hygienistky a vyškolené instruktorky. Manažerkou a hlavní vedoucí projektu Dětský úsměv je MUDr. Hana Zallmannová Čechová.
- Program je určen dětem v mateřských školách, dětem na 1. stupni základních škol a pro děti v dětských domovech.

Náplň programu:

Během pravidelných setkání v rámci školního rozvrhu představí odborná pracovníce projektu dětem srozumitelně a hravou formou souvislosti mezi účinným čištěním zubů, výživou a vznikem zubního kazu. Každý rok proběhne ve třídě 6 lekcí. Nejdůležitější částí každé návštěvy je praktický nácvik správného čištění chrupu. Děti dostanou na začátku školního roku zubní kartáček, se kterým nácvik provádějí. Systematičnost výuky je také podpořena pracovním sešitem. Zahraniční zkušenosti ukazují, že opakovaný praktický nácvik čištění je základem úspěchu. Výsledkem projektu je kladen velký důraz na opakovaný nácvik čištění

zubů a opakované probírání souvislostí mezi příčinami a vznikem kazu a paradontózy. [28]

Při sestavování tohoto projektu sloužily jako vzor zkušenosti ze Švýcarska, kde s touto činností bylo započato v šedesátých letech minulého století. Tehdy se stav kazivosti u švýcarských dětí podobal situaci u nás. [28]

Na internetových stránkách projektu je uveden přehled ZŠ a MŠ od roku 2001, které se do programu zapojily. Dále je na stránkách zveřejněn seznam zubních lékařů (převážně z Prahy), kteří jsou ochotni přijmout do péče děti, které nemají dosud ošetřujícího zubního lékaře a jsou zapojeny do projektu Dětský úsměv.

3.6.2 Mandala

Mandala je preventivní projekt neziskové organizace ARAK o.p.s. [30] Hlavní činnost společnosti ARAK o.p.s. je tvorba a realizace preventivních programů a lektorská činnost. [29] Logo programu viz. Příloha č. 3.

- Program Mandala probíhá na MŠ a ZŠ v Olomouckém kraji.
- Pracovní tým tvoří dentální hygienistky, zubní lékaři, pedagogové a studenti lékařských škol. Výkonným ředitelem programu je MUDr. Ladislav Korotvička.
- Program probíhá pro děti předškolního věku a pro žáky 1. – 5. tříd základních škol.

Náplň programu:

Od roku 2010 v sobě projekt Mandala sdružuje několik aktivit, kterými vzájemně propojuje prevenci a všeobecné podvědomí o zubní hygieně. Cílovou skupinou dílčích aktivit v rámci projektu Mandala jsou nejen děti do 10 let, na které je prevence zaměřena, ale také budoucí zubaři, dentální hygienistky, pedagogové, rodičové a odborná stomatologická veřejnost. [29]

3.6.3 Veselé zoubky

Preventivní program péče o zuby Veselé zoubky realizuje od roku 2011 dm drogerie markt, s. r. o., pro žáky 1. tříd základních škol v ČR. Program je tematicky zaměřen na správnou péči o zuby a prevenci vzniku zubního kazu. [30] Program obdržel licenci pečeti České stomatologické komory. [31] Logo programu viz. Příloha č. 4.

- Program Veselé zoubky probíhá na ZŠ v celé České republice díky společnosti dm drogerie markt s.r.o., která má více než 215 prodejen zastoupené po celé České republice a neustále svou síť rozšiřuje a působí na ZŠ ve svém okolí.
- Program realizují odborně proškolení zástupci dm drogerie.
- Program probíhá pro žáky 1. tříd základních škol.

Náplň programu:

Cílem programu Veselé zoubky je vzdělávat děti, rodiče i pedagogy a vést je ke správnému nácviku péče o chrup. Každá prodejna dm si vybírá jednu školu ve svém okolí, kterou osobně navštíví proškolení zástupci dm. Součástí hodiny je teoretická i praktická výuka správné péče o chrup tak, aby bylo riziko vzniku zubního kazu minimalizováno. Pro každou základní školu, která se programu zúčastní, je připravena edukativní pohádka „Jak se dostat Hurvínkovi na zoubek“ a metodický

program pro interaktivní tabule. Preventivní hodina ve školách probíhá zábavnou formou, proškolení zástupci dm dětem vysvětlí, proč je nutné si zoubky důkladně čistit a pravidelně dvakrát ročně jít na preventivní zubní prohlídku, a názorně na modelu zubů společně se žáky procvičí správnou techniku čištění zubů. [31]

Každé dítě zároveň obdrží preventivní balíček zaměřený na péči o dětský chrup, jehož součástí je také edukační brožura určená pro rodiče žáků, na jejíž tvorbě dm spolupracuje s odborným garantem programu prof. MUDr. Martinou Kukletovou. [31]

3.6.4 Zdravé zuby

Výukový program Zdravé zuby vznikl již v roce 2000 z iniciativy odborníků z oblasti školství a stomatologie jako komplexní celorepublikový výukový program péče o chrup. Program je určen dětem 1. stupně základních škol. Zabývá se nejenom prevencí zubního kazu, ale ochranou a podporou zdraví vůbec. [30] Tomuto projektu byla udělena pečeť České stomatologické komory. [16]

- Program Zdravé zuby je realizován celoplošně na území České republiky ve všech ZŠ, které se chtěly do preventivního programu zapojit.
- Pracovní tým programu představují pedagogové, kteří se účastní odborných vzdělávacích seminářů.
- Program probíhá pro děti 1. – 5. tříd základních škol.

Náplň programu:

Cílem programu je zvýšit informovanost o zubním zdraví u školních dětí a díky tomu vytvořit předpoklady k zajištění zdravých zubů i u dospělé populace v budoucích letech. Program buduje u dětí pozitivní

vztah k zubnímu zdraví a vede je k pravidelným preventivním návštěvám u stomatologa. [35]

Více informací o programu Zdravé zuby viz. kapitola Preventivní program Zdravé zuby.

3.6.5 Zdravý úsměv

Preventivní projekt Zdravý úsměv byl zahájen v roce 1999 z iniciativy Stomatologické kliniky LF UK a FN Hradec Králové a Česko-slovensko-švýcarské lékařské společnosti. [30] Logo programu viz. Příloha č. 5.

- Do programu Zdravý úsměv jsou především zapojeny ZŠ v okrese Hradec Králové, městech Ústí nad Orlicí, Ústí nad Labem a Kroměříž. Program je kontinuálně rozšiřován i do dalších lokalit České republiky.
- Výuku v současné době zajišťují převážně žákyně středních zdravotnických škol a dentální hygienistky, které děti připravují jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické.
- Program probíhá pro předškolní děti a žáky 1. – 9. tříd ZŠ.

Náplň programu:

Cílem projektu je naučit děti předškolního a školního věku v České republice správné technice čištění chrupu, obecné péči o orální zdraví, napomoci ke vzniku celoživotního návyku spojeného s péčí o dutinu ústní, podle možností ovlivnit i rodiče dětí tím, že se správný postup naučí, pochopí jeho význam a budou v čištění chrupu a ochraně orálního zdraví své děti podporovat. [36]

Více informací o programu viz. kapitola Preventivní program Zdravý úsměv.

3.6.6 Zdravý zoubek

Program Zdravý zoubek je úspěšně realizován od roku 2003 a je zaměřen na prevenci zubního kazu u dětí v mateřských školách a u žáků základních škol. [27]

- Program Zdravý zoubek je realizován na MŠ a ZŠ v Libereckém, Jihomoravském, Severomoravském a Jihočeském kraji.
- Výuku zajišťují odborně proškolení studenti převážně ze Střední zdravotnické školy a Vyšší odborné školy zdravotnické Liberec pod vedením organizátorky programu Mgr. Jany Stejskalové.
- Preventivní program je zaměřen na děti v mateřských školách a žáky 1. stupně základních škol.

Náplň programu.

Cílem projektu je naučit děti základním pravidlům ústní hygieny, motivovat rodiče dětí k pravidelným lékařským prohlídkám u svého stomatologa. Náplní programu je také vytvoření výchovně edukačního materiálu a výchova studentů zdravotních škol k prevenci a podpoře zdraví. [27]

Podrobnější informace o programu viz. kapitola Preventivní program Zdravý zoubek.

3.6.7 Zoubky jako perličky

Projekt Zoubky jako perličky spadá pod občanské sdružení **Nechci kazy**, které organizuje řadu projektů zaměřených na oblast zubního

lékařství. Jeho náplní je prevence, ústní hygiena a lepší informovanost veřejnosti o možnostech zubního ošetření. [30] Přehled, jak projekt Nechci kazy funguje, viz. Příloha č. 6.

- Program Zoubky jako perličky je realizován na MŠ a ZŠ ve většině měst České republiky.
- Výuku provádí studenti stomatologie.
- Program je určen pro děti v mateřských školách a na 1. stupni základních škol.

Náplň programu:

Projekt učí děti interaktivní formou pečovat o dutinu ústní, přijatelnou formou vysvětluje vznik zubního kazu a především motivuje děti k čištění zubů. Program Zoubky jako perličky vznikl jako reakce na špatný stav dětské zubní hygieny a klade si za cíl zlepšit úroveň péče o zuby u dětí v mateřských školách a prvním stupni základních škol. [38]

Klíčovou pasáží celé výuky je individuální mechanický nácvik správného čištění zubů. Výuku provádí nadšenci z řad studentů stomatologie, pro něž je práce s dětským pacientem naplňující a přínosná. [38] Přehled, jak program funguje, viz. Příloha č. 7.

3.6.8 Zdravé zoubky dětem

Projekt Zdravé zoubky dětem, který také spadá pod občanské sdružení Nechci kazy, vznikl jako rozšíření projektu Zoubky jako perličky. [34]

- Program Zdravé zoubky dětem je realizován na MŠ a ZŠ ve většině měst České republiky.

- Výuku provádí studenti stomatologie.
- Cílovou skupinou jsou děti v mateřských a základních školách.

Náplní projektu je preventivně-interaktivní program, který je rozvržen do několika bloků. První blok je zaměřen na dokonalé pochopení pravidel ústní hygieny, zdravé stravy a používání dentálních pomůcek s ohledem na stáří dětí. Druhý blok je spojen s odbouráváním strachu ze zubního lékaře. K tomuto účelu je využíván kamion vybavený stomatologickou ordinací, který je certifikován jako jediné mobilní zdravotnické zařízení v ČR. Děti zde mohou vyšetřit plyšové zvíře, sednout si do křesla či zhlédnout pohádku o zoubku. Projekt má obrovský úspěch u dětí i rodičů. [34] Přehled, jak program funguje, viz. Příloha č. 8.

3.7 Preventivní program Zdravé zuby

3.7.1 Podpora programu

Absence kolektivních preventivních programů pro předškolní a školní děti a jejich zhoršující se zubní zdraví vedlo stomatology ve spolupráci s pedagogy za podpory Výboru české společnosti pro dětskou stomatologii k návrhu a postupné realizaci výukového programu Zdravé zuby na základních školách v České republice. [9] Program je podporován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem zdravotnictví ČR, kanceláří WHO v České republice a odborným garantem je výbor České společnosti pro dětskou stomatologii. [14] Formou grantu v rámci programu Národní program Zdraví – Projekty podpory zdraví, mu Ministerstvo zdravotnictví ČR udělilo finanční dotaci na hodnocení programu po čtyřech letech jeho realizace na základních školách. [9] Program je také aktivně podporován Všeobecnou zdravotní pojišťovnou České republiky. [15]

3.7.2 O programu

Program Zdravé zuby je komplexní celoplošný výukový program péče o zubní zdraví, který poprvé obdržely zdarma všechny základní školy v České republice v roce 2000. [14] Program je realizován v rámci standardního výukového systému na základních školách pro žáky 1. až 5. tříd. Je to jediný preventivní program, který je zaveden plošně do všech základních škol v České republice, které se chtěly do programu zapojit. [12] Jedná se o nejdéle realizovaný program takového rozsahu pro děti mladšího školního věku nejen v oblasti prevence zubního kazu, ale i v oblasti ochrany a podpory zdraví vůbec. [35] Tomuto projektu byla udělena pečeť České stomatologické komory. [16]

Program je od roku 2000 zdarma rozesílán každý rok všem základním školám v České republice. [9] Škola má tak možnost

systematicky a v delším časovém úseku ovlivňovat postoje dětí k zubnímu zdraví a připravit je na přijetí odpovědnosti za své vlastní zdraví. [14]

Program je zařazen do standardního vzdělávání na základních školách, a to do výuky Prvouky v 1. až 3. ročníku a ve 4. až 5. ročníku do výuky Přírodovědy. [9] Hravou formou omalovánek, hádanek, křížovek a kvízů se program snaží přispět k osvojení základních hygienických návyků v oblasti zubní péče o ústní dutinu. [16]

3.7.3 Cíle programu

Mezi hlavní cíle výukového programu Zdravé zuby [15, s. 122, 123] patří:

- zvyšovat informovanost o zubním zdraví u školních dětí
- zlepšení zubního zdraví dětí a mládeže a tím vytvořit předpoklady ke zlepšení zubního zdraví i u dospělé populace v budoucích letech
- působit na zlepšení zubního zdraví nejen dětí, ale jejich prostřednictvím (přenos znalostí) i na zlepšení zubního zdraví jejich rodičů
- zvyšovat informovanost pedagogických pracovníků v oblasti zubního zdraví, a tím pomáhat školám plnit standard základního vzdělávání pro oblast zdravého životního stylu
- doplnit a rozšířit nabídku projektů podpory zdraví, které se mohou realizovat na základních školách.

Program zároveň buduje u dětí pozitivní vztah k zubnímu zdraví a vede je k pravidelným preventivním návštěvám u stomatologa. [35] Snahou autorů je zapojit do programu Zdravé zuby zejména ty stomatology, kteří spolupracují při ošetřování dětí se školami, např. poskytováním odborných konzultací a podpory programu při preventivních prohlídkách dětí. Informace o programu stomatologové získají nejen při prezentacích v rámci stomatologických akcí, ale také na dostupných internetových stránkách www.zdravezuby.cz. [15] Projekt

samozřejmě usiluje i o spolupráci se zubními lékaři, kteří mají velkou možnost ovlivňovat a motivovat obě cílové skupiny programu, a to jak děti, tak jejich rodiče. Zubní lékaři mohou program podporovat nejenom formou preventivních prohlídek, ale zejména zvýšeným počtem profesionálních, profylaktických opatření. [12]

Vzhledem k cílům program předpokládá zlepšení znalostí a postojů dětí, učitelů i rodičů k zubnímu zdraví a na základě těchto změn předpokládá snížení kazivosti a zlepšení stavu chrupu u školních dětí. [9]

V rámci pracovního setkání s prof. Petersenem z WHO si projekt mohl ověřit, že realizace edukativních programů ve školách je v souladu s politikou Světové zdravotnické organizace, která pokládá vzdělávací programy péče o zubní zdraví za způsob, který by měl vést k udržení a zlepšení zubního zdraví dětské populace, zejména ve střední a východní Evropě. [11, s. 17; 13, s. 17]

3.7.4 Náplň programu

Vzhledem k rozmanitosti a náročnosti základního učiva výchovy ke zdraví bylo nutné pro výuku zubního zdraví připravit pro pedagogy Manuál a Pracovní listy pro žáky rozdělené podle náročnosti, které interaktivním způsobem přiblíží dětem péči o zdravé zuby. [13] V současné době program dále obsahuje metodickou příručku pro pedagogy, která je návodem pro učitele jak s programem Zdravé zuby pracovat. [13, 14] Do programu byl postupně zařazen i diplom pro žáky, dvě brožury VZP – Zdravé zuby pro celou rodinu, 2 plakáty s tematikou prevence úrazů zubů. [14] Dále program obsahuje pět zásad pro zdravé zuby a spořič obrazovky se zásadami péče o zdravé zuby. [13]

3.7.4.1 Manuál pro učitele

V manuálu jsou uvedeny odborné texty o zubním zdraví v jednotlivých kapitolách, např. stavba zubu, prořezávání zubů, hygiena

ústní dutiny, kapitola zdravá výživa, prevence zubního kazu, význam preventivních prohlídek, ale také co dělat, dojde-li k úrazu zubů ve škole. [14] Dále manuál pro učitele obsahuje informace o zubním zdraví dětí školního věku, informace o zubním kazu, zubním povlaku, fluoridové prevenci a informace o pečetení zubů. Text je doplněn grafy, tabulkami a obrazovým materiálem. [15]

3.7.4.2 Pracovní listy pro žáky

Pracovní listy pro žáky 1. až 5. tříd péči o zdravé zuby dětem interaktivně a poutavě přibližují. Pracovní listy jsou rozdělené podle náročnosti pro jednotlivé ročníky 1. stupně a formou soutěží, hádanek, rébusů a omalovánek je dítě zapojeno do problematiky péče o zubní zdraví. [14, 15] Viz. Příloha č. 9.

3.7.5 Příprava pedagogů

Příprava pedagogů probíhá formou odborných seminářů, kterých se účastní nejen pedagogové, ale i studenti stomatologie, pracovníci stomatologických klinik a i praktičtí zubní lékaři, kteří se věnují ošetřování dětí. [11, s. 17] Účast těchto klíčových skupin zajišťuje informovanost a motivaci pedagogů k zavedení a realizaci programu Zdravé zuby na základních školách. [12, 13]

Dále příprava pedagogů probíhá formou informací o programu v časopisech pro pedagogy, např. Učitelské listy, Týdeník školství, Rodina a škola, Moderní vyučování a dále formou odborných, regionálních seminářů pro pedagogy. [11, s. 17]

3.7.6 Zapojení základních škol v programu Zdravé zuby

V roce 2006 projekt požádal o spolupráci zdravotnické ústavy, které provedly monitorování programu na základních školách v různých regionech České republiky. Na základě analýzy výsledků z monitoringu chtěl projekt navrhnout další strategii a pokračování programu. Výsledky

ukázaly, že zapojení základních škol do programu Zdravé zuby je velmi aktivní. [14]

Zdravotní ústav se sídlem v Olomouci provedl v roce 2006 zmapování účasti základních škol v lokalitách Šumperk a Jeseník. V oblasti Šumperk se z 64 základních škol programu zúčastnilo 58 škol a v Jeseníku se z 19 základních škol zúčastnilo programu 15 škol. [13] Odlišná situace je však v Praze, kde Zdravotní ústav Praha monitoroval základní školy v Praze 1 a 2. Z 8 základních škol v Praze 1 se programu zúčastnilo 5 škol a v Praze 2 z počtu 12 na programu participuje 6 škol. Na základě těchto zjištění projekt pro tento region zvýšil počet pedagogických seminářů s cílem motivovat pedagogy k výuce zubního zdraví. [14]

3.7.7 Program Zdravé zuby pro celou rodinu

Program Zdravé zuby je projektem, který má za jeden z cílů zlepšit nejen postoje dětí k péči o zubní zdraví, ale jejich prostřednictvím se podílet i na zvýšení informovanosti, a tím i na zlepšení zubního zdraví u dětí a jejich rodičů. [11] Pro rodiče školních dětí byly v rámci projektu a za podpory Všeobecné zdravotní pojišťovny připraveny brožurky Školní děti a dospívající mládež a Těhotná žena, novorozenec, batole a předškolní dítě autorů Lekešová, Hubková, Kukletová. [13] Obě brožury jsou k dispozici na pobočkách Všeobecné zdravotní pojišťovny. [12, 14] Titulní strana brožury viz. Příloha č. 10.

3.7.8 Program Zdravé zuby na mezinárodním fóru

Projekt Zdravé zuby byl v roce 2001 prezentován na mezinárodní soutěži vzdělávacích programů – Bright Smiles, Bright Futures. Soutěže se zúčastnilo 71 vzdělávacích programů z 33 zemí a k prezentaci posterů na 18. kongresu International Association of Paediatric Dentistry v Paříži bylo vybráno 31 programů, včetně českého projektu Zdravé zuby – Healthy Teeth. [12]

3.8 Preventivní program Zdravý úsměv

3.8.1 O programu

Program vznikl v roce 1999 společnou iniciativou Stomatologické kliniky fakultní nemocnice v Hradci Králové a Česko-slovensko-švýcarské lékařské společnosti. [30] Celý projekt je převzatý dle vzoru ze Švýcarska, kde se realizuje již od 60. let. [8] Finanční podporu projektu zajišťuje firma GABA International, výrobce zubních past a dalších produktů určených k hygieně dutiny ústní. [36]

3.8.2 Cíle programu

Cílem projektu je naučit děti předškolního a školního věku správnou techniku čištění chrupu a napomoci ke vzniku celoživotního návyku spojeného s péčí o dutinu ústní. [36] Dále má projekt za cíl, poskytnout našim dětem podle švýcarského vzoru vědomosti a zručnost při péči o zdraví zubů a dásní a zároveň v nich upevnit kladný postoj ke svému celkovému zdraví. [8] Program se snaží ovlivnit i rodiče dětí tím, že se i rodiče naučí správný postup čištění zubů, pochopí jeho význam a budou v čištění chrupu a ochraně orálního zdraví své děti podporovat. [36]

3.8.3 Náplň programu

Jedná se o výchovně-preventivní program, který zajišťují převážně žákyně středních zdravotnických škol, dentální hygienistky, ale také studentky pedagogických škol, posluchači lékařských, pedagogických a filozofických fakult. [8, 36] Děti jsou vzdělávány jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické. [36] V každém školním roce je pro děti naplánovaných 6 vyučujících hodin péče o chrup. [8]

3.8.3.1 Teoretická část

Teoretická výuka je připravena pro dvě skupiny dětí. První skupinu tvoří děti mateřských škol a mladší děti základních škol (1. – 4. třída). Zde se děti seznamují s tím, proč a jak si mají čistit zuby, se stavbou zubu,

úlohou výživy v prevenci zubního kazu, se škodlivostí cukrů, kdy a jak sladkosti konzumovat a s významem užívání fluoridů. Ukázka viz. Příloha č. 11 a 12.

Druhou skupinou jsou starší děti základních škol (5. – 9. třída), kde se již hovoří o stavbě závěsného aparátu zubu, významu odstraňování měkkého zubního povlaku a technice čištění mezizubních prostorů. [36]

Učební cíle pro 1. – 5. ročník uvádí Lacková [8, s. 6, 9]:

- **Ústí hygiena** – žáci umějí správně držet zubní kartáček a správně jím pohybovat a umějí identifikovat zubní povlak.
- **Anatomie** – žáci umějí rozlišit, které zuby v jejich ústech jsou mléčné a které stálé, učí se základní pojmy týkající se chrupu plus funkci jednotlivých zubů. Také umějí nakreslit zub na podélném řezu.
- **Výživa** – žáci jsou si vědomi nebezpečí spojeného se sladkými pokrmy a umějí rozpoznat, které potraviny jsou škodlivé a které ne.
- **Vznik chorob** – žáci umějí ukázat, kde jsou nejčastěji na zubech riziková místa vzniku zubního kazu. Také umějí vysvětlit vznik a složení zubního povlaku a zubního kamene.
- **Fluoridy** – žáci vědí, že fluoridy jsou důležitým pomocníkem proti vzniku zubního kazu. Umějí používat fluoridový gel a dokáží vyjmenovat zdroje přísunu fluoridů.

3.8.3.2 Praktická část

Praktická část je zaměřena na nácvik správné techniky čištění zubů a na pravidelnou ochranu zubní skloviny pomocí fluoridového gelu – Elmex gel. [36] Viz. Příloha č. 13.

3.8.4 Zapojení základních škol v programu Zdravý úsměv

V současné době je do programu Zdravý úsměv zapojeno asi 3000 dětí základních a mateřských škol především v okrese Hradec Králové,

městech Ústí nad Orlicí, Ústí nad Labem a Kroměříž. Program je kontinuálně rozšiřován i do dalších lokalit České republiky. Na výchově dětí se podílí více než 160 studentek zdravotnických škol a dentálních hygienistek.

Důležitou součástí rozšíření preventivního programu je zapojení pedagogů z mateřských a základních škol, kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi a jejich rodiči a mohou po odborném zaškolení dále děti vést k vhodné péči o dutinu ústní a k systematické podpoře orálního zdraví. [36]

3.9 Preventivní program Zdravý zoubek

3.9.1 O programu

V Libereckém kraji je od roku 2003 úspěšně realizován program Zdravý zoubek, který je zaměřen na prevenci zubního kazu u dětí v mateřských školách a u žáků základních škol. V posledním ročníku 2010 byl program rozšířen i na dospělé. [27] Program je nyní realizován nejen v Libereckém kraji, ale i v Jihomoravském, Severomoravském a Jihočeském kraji. [37] Stejskalová [25, s. 2] píše, že projekt úzce navazuje na pilotní akci „Zlepšení orálního zdraví dětí a mládeže“ realizovanou v roce 2002, která byla podporována Krajskou hygienickou stanicí Liberec jako součást tvorby dokumentu Zdravotní politika Libereckého kraje.

3.9.2 Cíle a náplň programu

Hlavním cílem programu Zdravý zoubek je teoretická a praktická dovednost a motivace dětí k péči o své zuby. [27] V programu je zahrnuta instruktáž efektivní techniky čištění zubů skupinovou i individuální metodou. [25]

Součástí programu je vytvoření výchovně edukačního materiálu se základními informacemi o prevenci zubního kazu. [25] Motivovat rodiče dětí v mateřských školách a žáky základních škol k pravidelným lékařským prohlídkám u svého stomatologa a získat rodiče dětí v mateřských školách ke kvalitnímu a hlubšímu zájmu o prevenci. [37] Náplní programu je také zmapování informovanosti rodičů dětí v mateřských školách o prevenci zubního kazu formou anonymních dotazníků. [25]

Význam projektu je i v zapojení a výchově studentů zdravotních škol do prevence a podpory zdraví. [37] Program vede studenty převážně zdravotnických škol k výborným znalostem v nejnovějších poznatcích prevence zubního kazu, k praktickým dovednostem technik správného

čištění zubů a v neposlední řadě i k pedagogicko-didaktickým zásadám. Dovednosti získané v programu studenti aplikují nejen při realizaci projektu v mateřských a základních školách, ale hlavně na sobě samých i na svých klientech. [26]

Všechny děti zúčastněné v projektu dostávají balíček obsahující např. zubní kartáček, pastu, kelímek a informační leták. [25] Pro zájemce z řad žáků a dospělých je připravena oblíbená detekce zubního plaku detekčními tabletami nebo pomocí speciální ústní vody pro děti Listerine Smart Rinse. [27]

3.9.3 Zapojení základních škol v programu Zdravý zoubek

Stejskalová [25, s. 5] uvádí, že od 15. 9. až po 21. 11. 2003 byl v oblasti Liberce realizován program Zdravý zoubek a za toto období využilo program 24 základních škol v Liberci. Program odmítly 2 základní školy pro velký počet akcí na škole.

Stejskalová [27, s. 51] píše, že celkem program Zdravý zoubek v letech 2003– 2010 realizovalo 384 studentů, kteří proškolili 22 716 dětí. V ročníku 2010 bylo proškoleny 194 dospělých.

3.9.4 Výuka a zapojení studentů do programu Zdravý zoubek

Výuku zajišťují odborně proškolení studenti ze Střední zdravotnické školy a Vyšší odborné školy zdravotnické Liberec pod vedením organizátorky programu Mgr. Jany Stejskalové. [27] V současné době program Zdravý zoubek realizují i studenti Gymnázia F. X. Šaldy v Liberci, Střední zdravotnické školy v Turnově, Střední zdravotnické školy a Vyšší odborné školy zdravotnické v Brně oboru dentální hygienistka a studenti Střední zdravotnické školy v Jindřichově Hradci, vždy pod odborným dohledem. [26] Foto viz. Příloha č. 14.

4 Praktická část

4.1 Cíl praktické části

V rámci zmapování situace preventivních programů na 1. stupni základních škol v Praze a v okrese Jihlava jsem zjistila:

- informovanost ZŠ o možnostech využití preventivních programů pro děti a zdroje těchto informací.
- nejvíce využívané preventivní programy a kdo program vedl a účastnil se ho.
- zhodnocení přínosu teoretické a praktické části programu, dále kolikrát pracovní tým programu navštívil základní školu v daném školním roce.
- celkové zhodnocení preventivního programu a zjištění možných nedostatků a návrhů na vylepšení programu.

4.2 Hypotézy

- 98 % základních škol v Praze a v okrese Jihlava má informace o možnostech využití preventivních programů pro děti na 1. stupni ZŠ.
- V 80 % základních škol byl realizován celoplošný preventivní program Zdravé zuby. 80 % programů bylo vedeno pedagogy.
- 85 % škol považuje za nejvíce prospěšnou část programu informace o vzniku zubního kazu a 92 % základních škol praktický nácvik čištění zubů s dětmi. 80 % ZŠ bylo programem navštíveno alespoň 2x ve školním roce.
- 99 % škol ohodnotí program jako prospěšný a naučný.

Původním cílem mé práce bylo zmapování situace preventivních programů na 1. stupni základních škol v celé České republice dle jednotlivých krajů. Bohužel po prvním i druhém odeslání online dotazníků na kontaktní e-mail uvedený u jednotlivých ZŠ se vrátil velice malý počet vyplněných dotazníků. Proto jsem se rozhodla dotazníkové šetření uskutečnit pouze ve dvou místech, a to v Praze a v místě, ze kterého pocházím, tedy v okrese Jihlava. Díky tomu mohu porovnat situaci ve dvou místech, které se výrazně liší svou rozlohou a počtem ZŠ.

4.3 Materiál a metodika

Do vyšetřované skupiny bylo zařazeno 294 základních škol v Praze a 50 základních škol v okrese Jihlava. Školám byl přes e-mail rozeslán online dotazník, který měla vyplňovat kontaktní osoba mající na starost vzdělávací programy pro děti na 1. stupni.

Dotazník se skládá z 15 otázek (viz. Příloha č. 15). První část dotazníku se zaměřuje na všeobecnou informovanost a zdroje informovanosti o zubním zdraví dětí. Další část zjišťuje, zda na 1. stupni základní školy probíhá nebo proběhl preventivní program zaměřený na zubní zdraví dětí a pokud ano, jaký konkrétně (název). Poslední část dotazníku se zaměřuje na celkové zhodnocení, na možné nedostatky a návrhy na vylepšení preventivního programu, který na škole proběhl.

Získaná data byla následně zpracována do excelových tabulek a grafů v kapitole Výsledky.

4.4 Výsledky

V Praze z 294 dotazovaných základních škol bylo celkem vyplněno 73 dotazníků, čili 25 %. V okrese Jihlava z 50 dotazovaných základních škol odpovědělo 16, což je 32 %.

Otázka č. 1

Myslíte si, že je důležitá informovanost dětí o zubním zdraví již na 1. stupni základní školy nejen od zubního lékaře/lékařky?

Tab. č. 1

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
určitě ano	73	100%	16	100%
spíše ano	0	0%	0	0%
spíše ne	0	0%	0	0%
určitě ne	0	0%	0	0%

V Praze i v okrese Jihlava 100 % dotazovaných škol uvedlo, že určitě ano.

Otázka č. 2

Slyšeli jste někdy o možnosti využití preventivního programu v základních školách zaměřeného na zubní zdraví pro děti?

Tab. č. 2

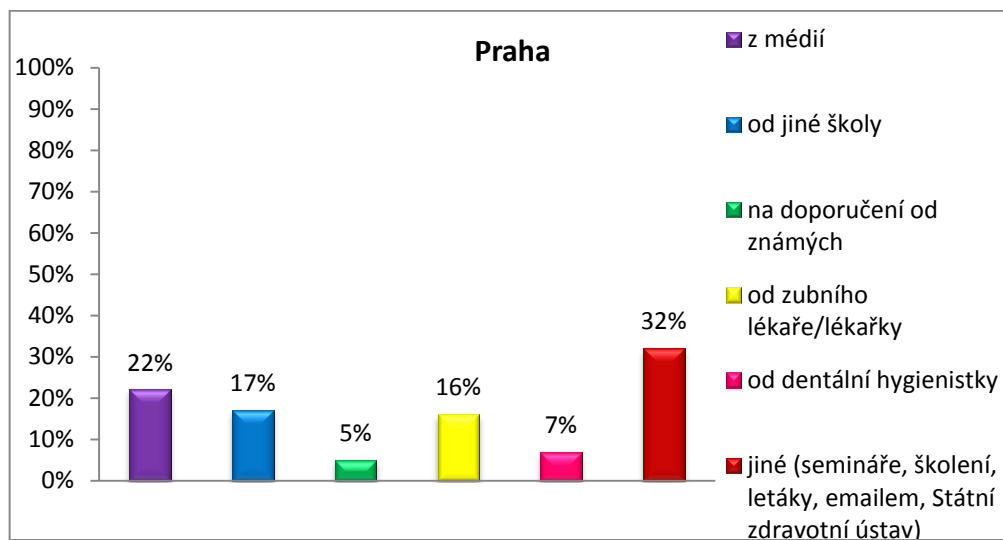
odpovědi	Praha		okres Jihlava	
ano	65	89%	16	100%
ne	8	11%	0	0%

V okrese Jihlava 100 % škol uvedlo odpověď „ano“. V Praze zvolilo odpověď „ano“ pouze 89 % škol a 11 % zvolilo odpověď „ne“.

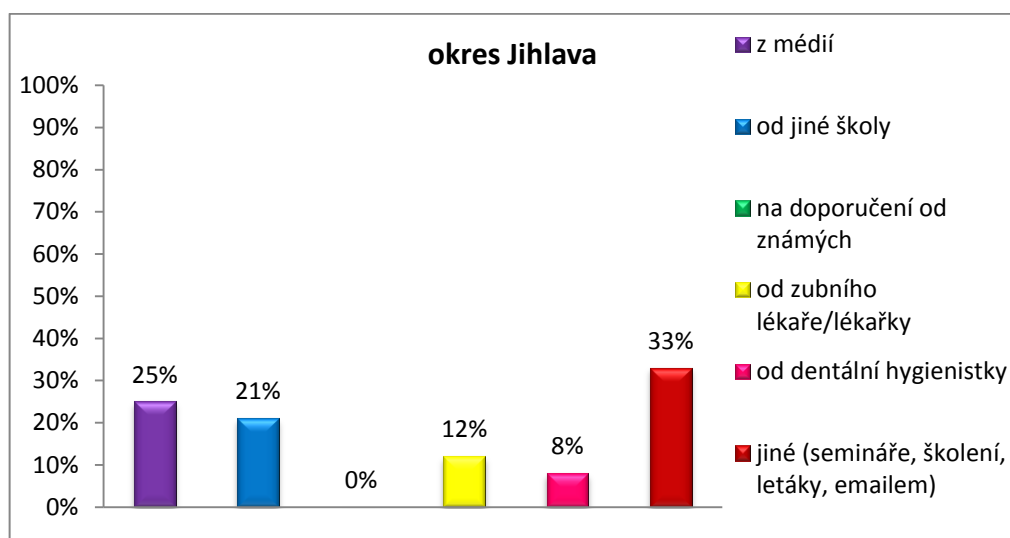
Otázka č. 2.1

Pokud ano, napište prosím, odkud.

Možnost více odpovědí.

Graf č. 3

Graf č. 4

V Praze školy uváděly jako zdroj informací odborné semináře, školení, letáky, informace zasílané e-mailem a od Státního zdravotního ústavu. V okrese Jihlava byla situace téměř totožná.

Otázka č. 3

Víte, co je hlavní náplň preventivních programů zaměřených na zubní zdraví dětí?

Možnost více odpovědí.

Tab. č. 3

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
informace o anatomii zubu a jeho struktuře	26	13%	5	12%
informace o zdravé výživě	33	17%	7	17%
informace, co je zubní kaz a jak vzniká	36	18%	7	17%
informace o správné technice čištění zubů	41	21%	8	20%
vše předchozí plus praktický nácvik	48	24%	12	29%
vše předchozí bez praktického nácviku	8	4%	2	4%
nevím, co je hlavní náplň preventivního programu	0	0%	0	0%
jiné (motivace k preventivním prohlídkám u zubního lékaře, přednáška)	4	2%	0	0%

U této otázky se opět dotazované školy v Praze i v okrese Jihlava shodly na odpovědi „vše předchozí plus praktický nácvik“. Druhá nejčastější odpověď v obou místech byla „informace o správné technice čištění zubů“. V Praze 2 % škol využily vlastní odpověď, a to „motivace dětí k preventivním prohlídkám u zubního lékaře“ a „přednáška o zubním zdraví pro děti“.

Otázka č. 4

Využila Vaše škola někdy preventivní program zaměřený na zubní zdraví pro děti?

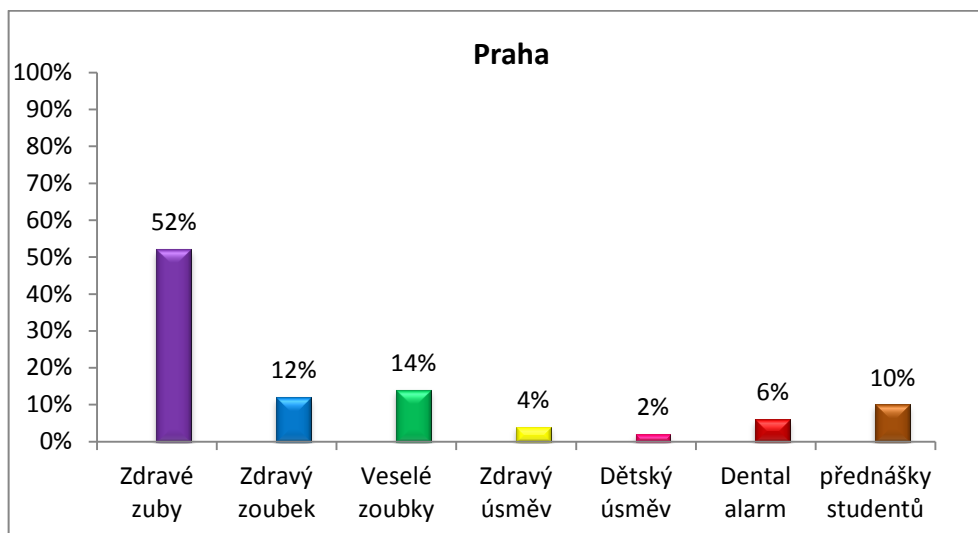
Tab. č. 4

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
ano, využila	65	89%	16	100%
ne, nikdy na naší škole preventivní program v rámci zubního zdraví neproběhl	8	11%	0	0%

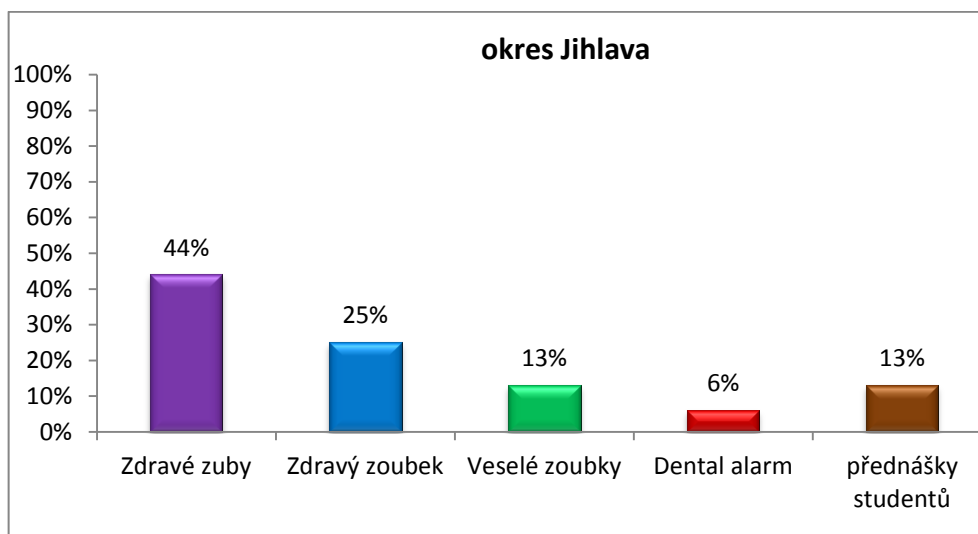
V Praze na tuto otázku odpovědělo 89 % „ano, škola využila preventivní program“. 11 % však zvolilo odpověď „ne, nevyužila“. V okrese Jihlava 100 % škol odpovědělo, že ano.

Otázka č. 4.1.

Pokud na Vaší škole někdy proběhl preventivní program v rámci zubního zdraví, napište prosím název preventivního programu, který proběhl na Vaší škole.

Graf č. 5

Graf č. 6

Program Zdravé zuby zvolilo nejvíce dotazovaných škol v obou místech. Jako druhý nejčastější program byl uveden program Veselé zoubky v Praze a Zdravý zoubek v okrese Jihlava.

Otázka č. 5

Preventivní program Vám byl nabídnut.

Tab. č. 5

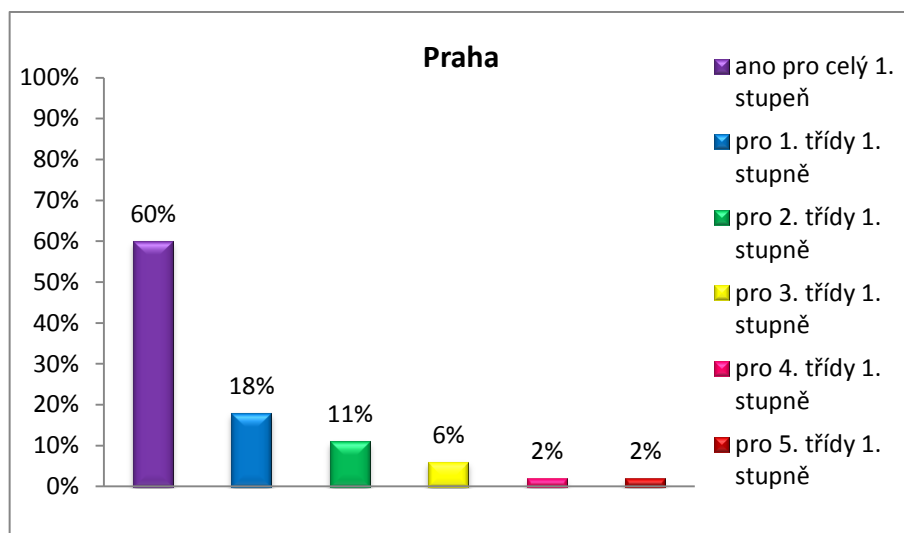
odpovědi	Praha		okres Jihlava	
přímo od společnosti, která naši školu kontaktovala, zda máme o program zájem	54	82%	15	94%
škola si sama musela sehnat preventivní program	4	6%	1	6%
jiné (studenti)	8	12%	0	0%

82 % základních škol v Praze a 94 % škol v okrese Jihlava uvedlo odpověď „přímo od společnosti, která naši školu kontaktovala, zda máme o program zájem“.

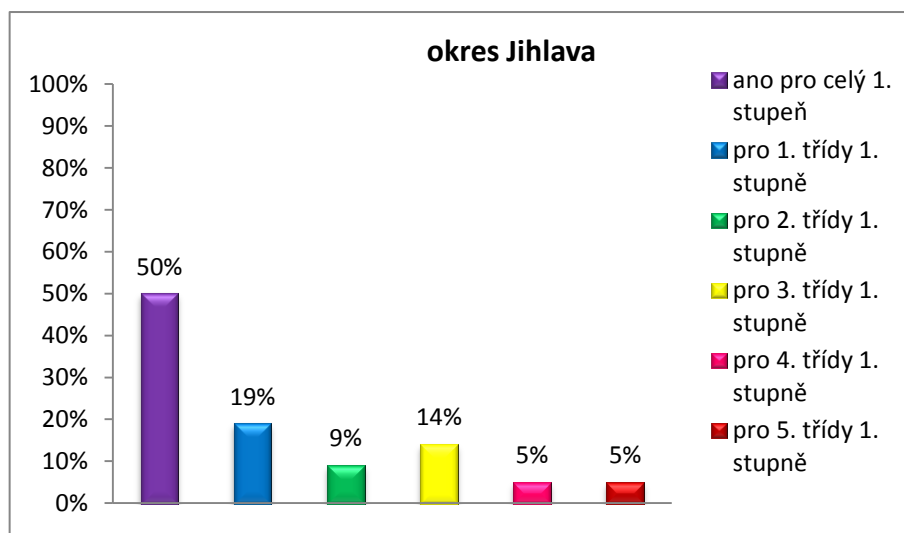
Otázka č. 6

Proběhl preventivní program pro všechny třídy 1. stupně nebo pouze jen pro některé třídy?

Možnost více odpovědí.

Graf č. 7

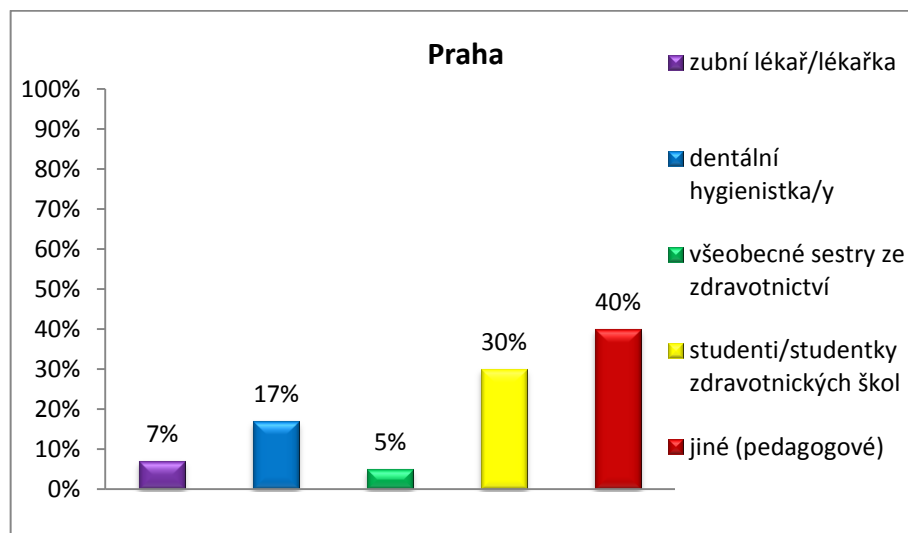
Graf č. 8

V obou místech byla nejčastější odpověď „ano pro celý 1. stupeň“.

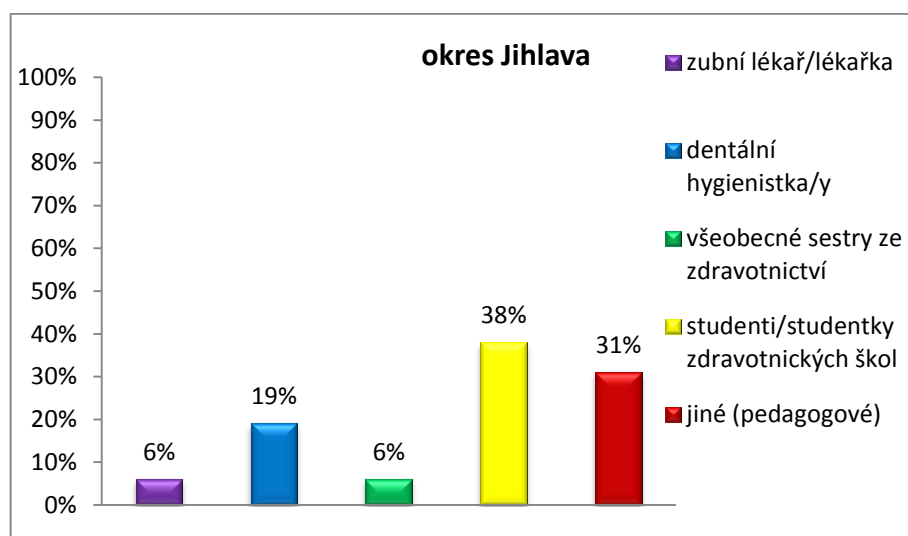
Otázka č. 7

Kdo u Vás preventivní program prováděl a účastnil se ho?

Možnost více odpovědí.

Graf č. 9

Graf č. 10

V Praze 40 % škol uvedlo odpověď „jiné“, která zahrnovala vlastní odpověď, a to pedagogové. V okrese Jihlava 38 % škol uvedlo, že preventivní program byl pod vedením studentů zdravotnických škol.

Otázka č. 8

Která část preventivního programu Vám přišla nejvíce prospěšná a naučná pro děti?

Možnost více odpovědí.

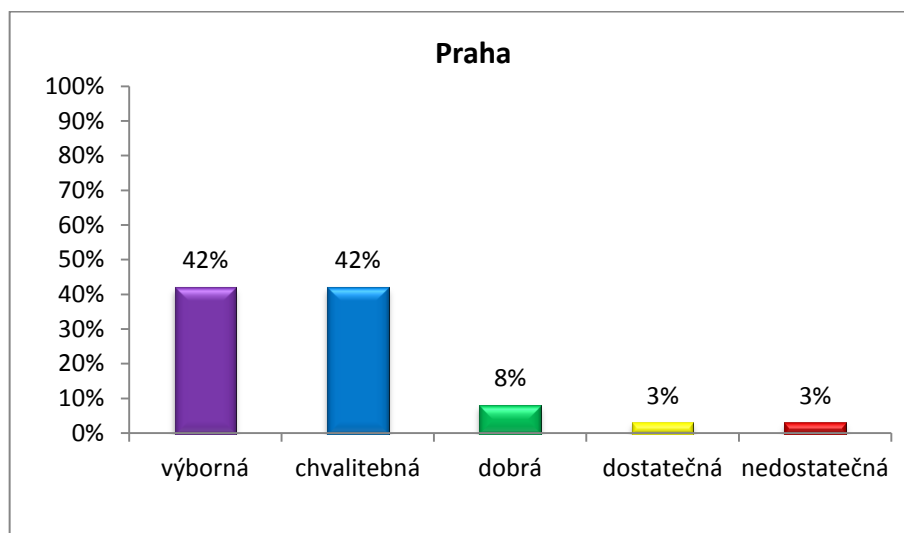
Tab. č. 6

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
informace o struktuře a anatomii zubu	10	6%	3	7%
motivace a instruktáž, jak si správně čistit zuby	52	31%	11	27%
praktický nácvik čištění zubů	44	26%	11	27%
informace o správné výživě	24	14%	6	15%
informace o vzniku zubního kazu	34	20%	10	24%
program mi celkově nepřišel prospěšný a naučný	4	2%	0	0%

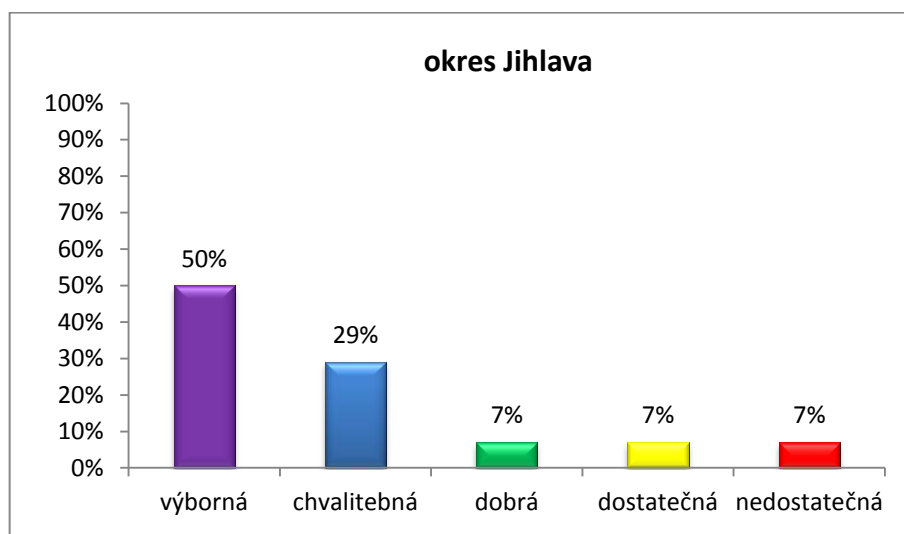
31 % základních škol v Praze zvolilo odpověď „motivace a instruktáž, jak si správně čistit zuby“. V okrese Jihlava 27 % škol uvedlo stejnou odpověď, ale stejné procento škol zvolilo i odpověď „praktický nácvik čištění zubů“.

Otázka č. 9

Praktická část preventivního programu byla z vašeho pohledu.

Graf č. 11

Graf č. 12

V Praze se 42 % dotazovaných škol shodlo na odpovědi „výborná“ i „chvalitebná“. V okrese Jihlava 50 % škol zvolilo odpověď „výborná“ a 29 % škol „chvalitebná“.

Otázka č. 9.1.

Pokud Vám přišla nedostatečná, uveďte prosím důvod.

Tab. č. 7

odpovědi	Program	Místo
nebyla žádná, pouze nácvik doma podle letáku	Zdravé zuby	Praha
praktická část neproběhla	Zdravé zuby	Praha
pracovní list bez praktické části	Zdravé zuby	Praha
nemohu posoudit, nebyl jsem u toho přítomen	Zdravé zuby	Praha
neproběhla praktická část	Zdravé zuby	Praha
nevím, nebyl jsem u programu přítomen	Zdravé zuby	Praha
praktická část neproběhla	Zdravé zuby	okres Jihlava

Školy nejčastěji odpovídaly, že praktická část vůbec neproběhla, což se týká programu Zdravé zuby v Praze i v okrese Jihlava.

Otázka č. 10

Co byste na preventivním programu vylepšili?

Možnost více odpovědí.

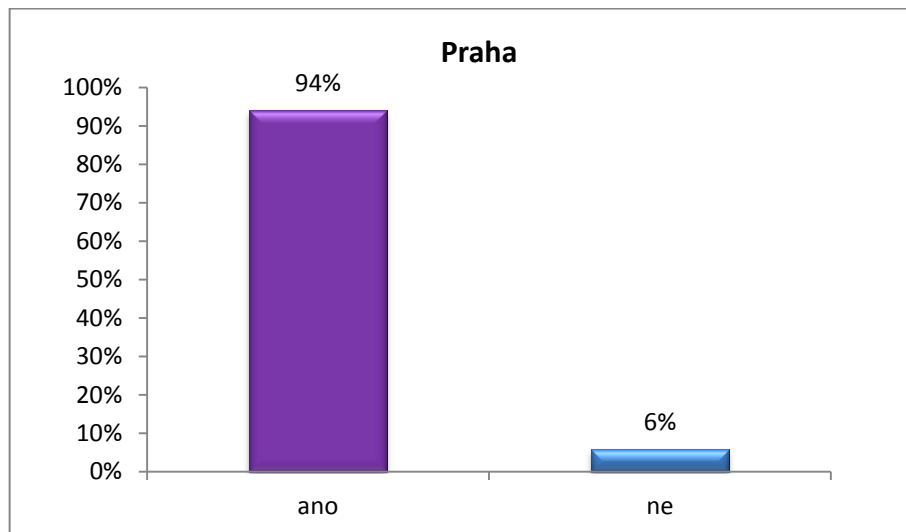
Tab. č. 8

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
více informací o anatomii zubu	1	1%	0	0%
více motivace a instruktáže, jak si správně čistit zuby	16	20%	4	24%
více praktického nácviku čištění zubů s dětmi	17	21%	4	24%
více výživového poradenství	8	10%	1	6%
více informací o vzniku zubního kazu	3	4%	0	0%
nic bychom nevylepšovali, byli jsme s programem spokojeni	28	35%	6	35%

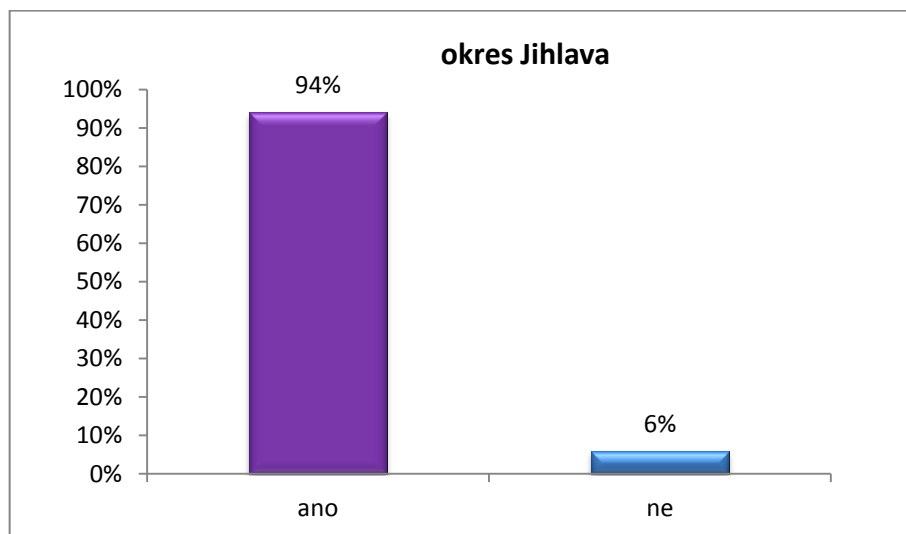
35 % základních škol v Praze i v okrese Jihlava uvedlo odpověď „nic bychom nevylepšovali, byli jsme s programem spokojeni“. Jako druhá nejčastější odpověď byla „více praktického nácviku čištění zubů s dětmi“, konkrétně 21 % v Praze a 24 % v okrese Jihlava.

Otázka č. 11

Byla Vaše škola celkově s preventivním programem spokojena?

Graf č. 13

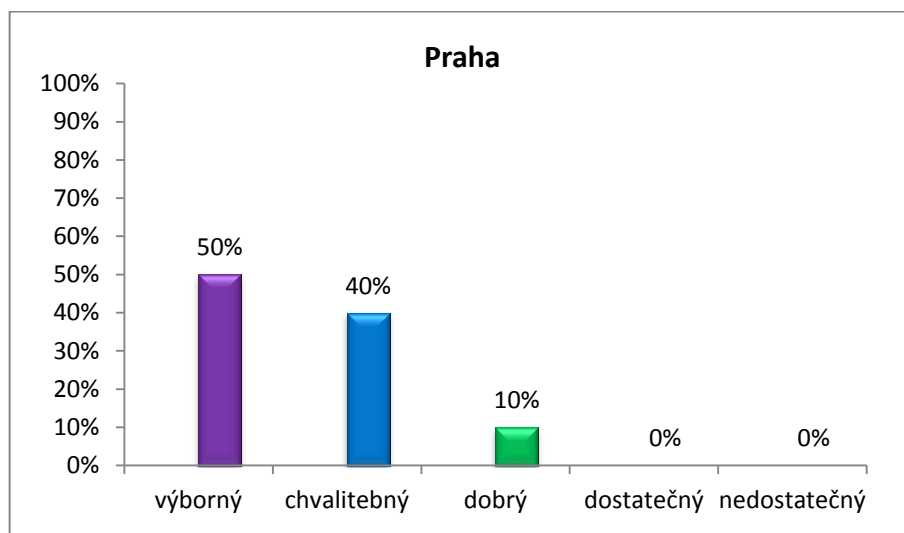

Graf č. 14

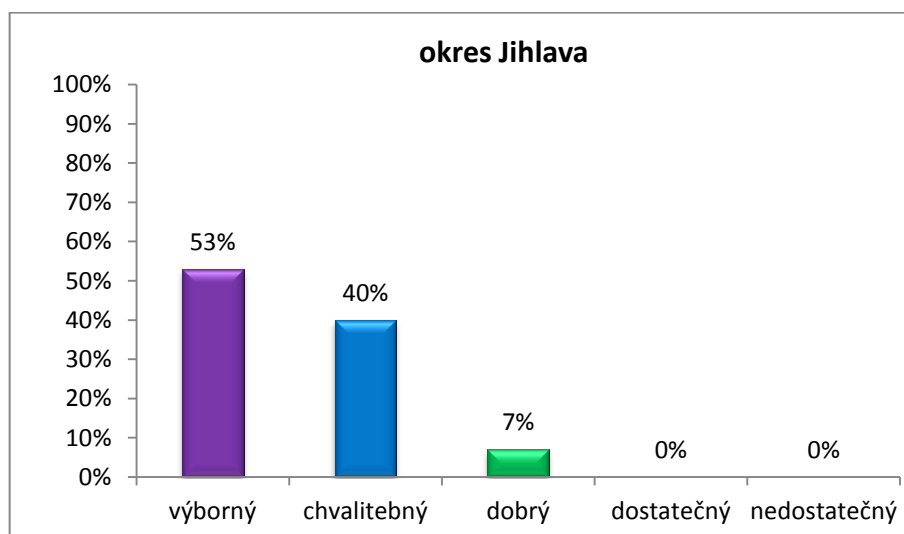
V obou místech se základní školy shodly na odpovědi „ano“, a to stejných 94 % v Praze i v okrese Jihlava. Zbýlých 6 % nebylo s programem spokojeno.

Otázka č. 11.1

Pokud ano, oznámkuje preventivní program.

Graf č. 15

Graf č. 16

Odpověď „výborný“ uvedlo 50 % škol v Praze a 53 % škol v okrese Jihlava.

Odpověď „chvalitebný“ uvedlo 40 % základních škol v obou místech.

Otázka č. 11.2

Pokud ne, uveďte prosím důvod.

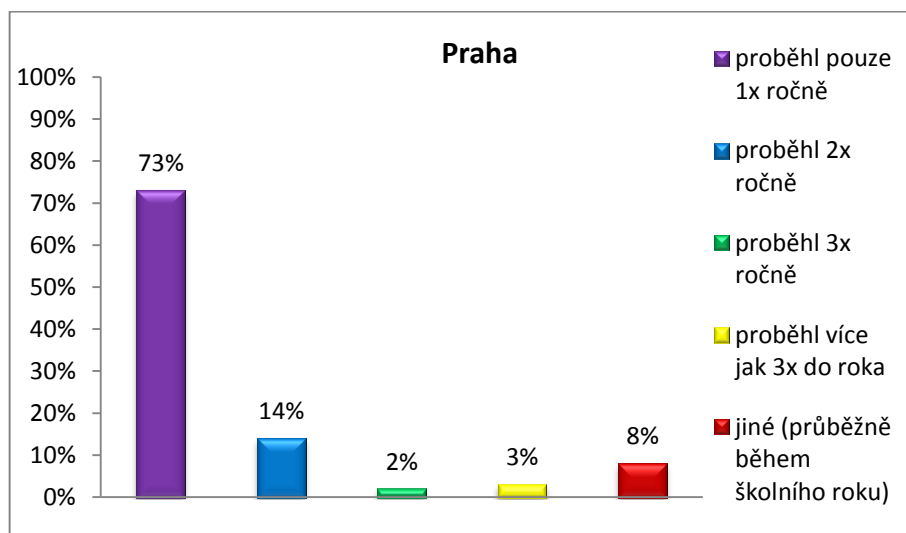
Tab. č. 9

Odpovědi	Program	Místo
chybí prezentace programu odborníky, program prezentují učitelky	Zdravé zuby	Praha
bez praktické části	Zdravé zuby	Praha
dostaneme předtištěné, ještě nekvalitně ilustrované letáky a ty s dětmi vyplňujeme sami	Zdravé zuby	Praha
chyběla praktická část	Zdravé zuby	Praha
chybí praktická ukázka	Zdravé zuby	okres Jihlava

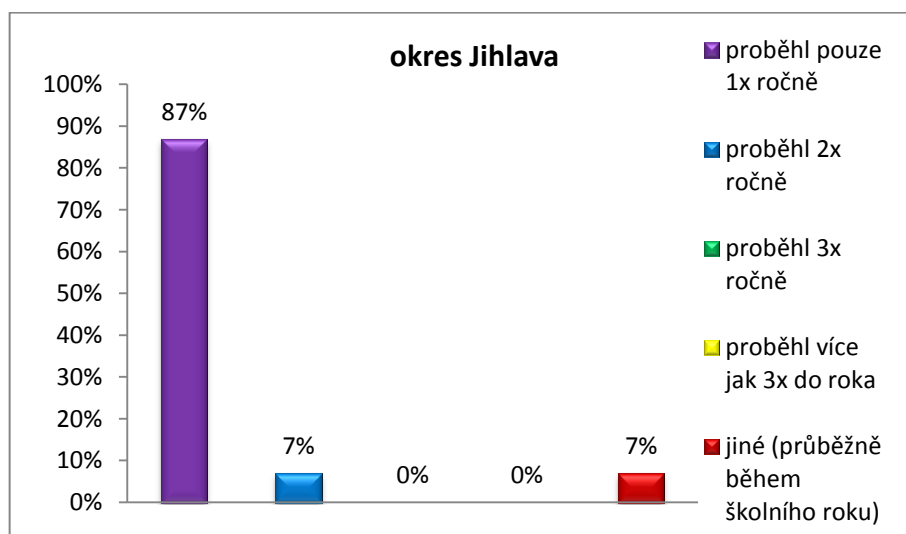
Důvod, proč základní školy nebyly s programem spokojeny, bylo uvedeno, že praktická část úplně chyběla, což se týká programu Zdravé zuby v Praze i v okrese Jihlava.

Otázka č. 12

Kolikrát byl ve školním roce na Vaší škole program realizován?

Graf č. 17

Graf č. 18

73 % dotazovaných škol v Praze a 87 % škol v okrese Jihlava na tuto otázku zvolily odpověď „proběhl pouze 1x ročně“.

Otázka č. 13

Jak dlouhá je Vaše spolupráce s preventivním programem zaměřeného na zubní zdraví pro děti?

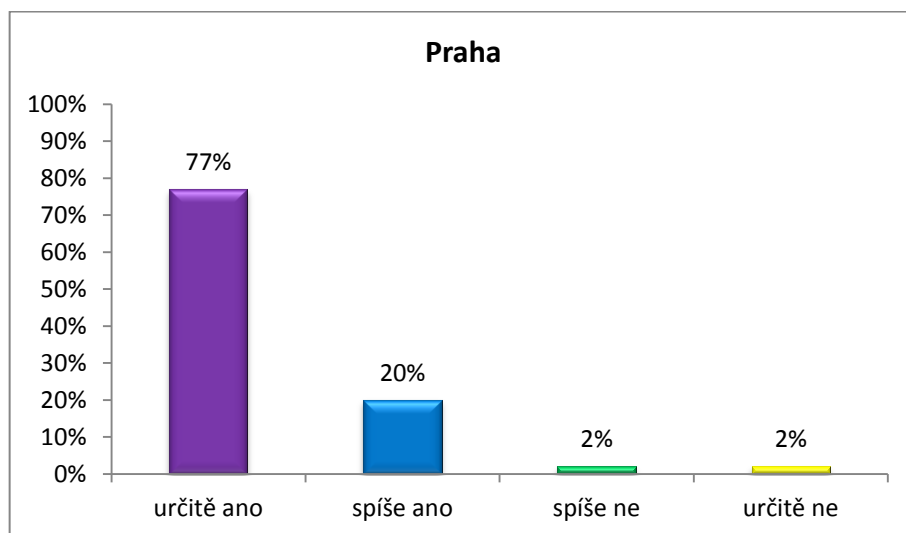
Tab. č. 10

odpovědi	Praha		okres Jihlava	
pouze jednorázová	13	20%	3	19%
trvá 1 rok	3	5%	1	6%
trvá 2 roky	8	12%	1	6%
trvá 3 roky	7	11%	1	6%
trvá 4 – 5 let	7	11%	2	13%
trvá 6 – 7 let	4	6%	2	13%
trvá 8 – 10 let	7	11%	2	13%
trvá více jak 10 let	9	14%	4	26%
jiné (nepravidelně, dlouhodobě)	8	12%	0	0%

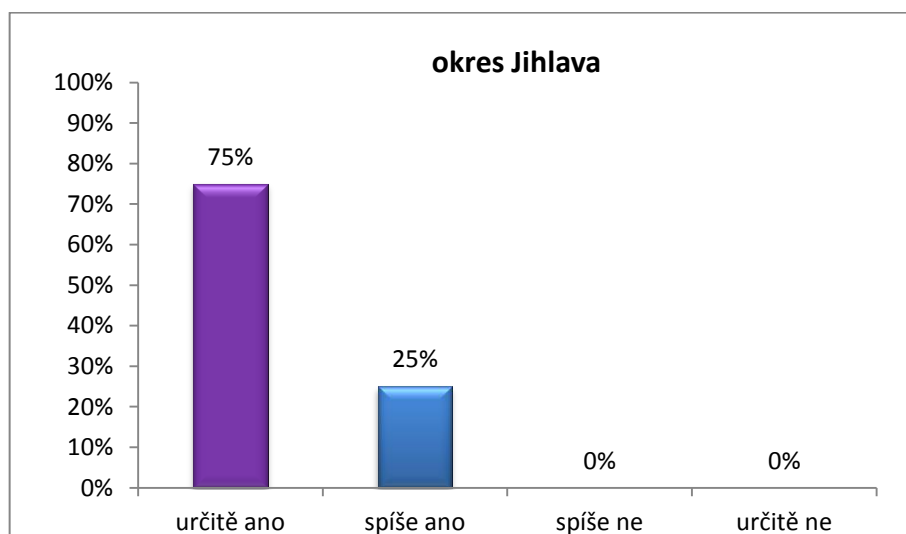
V Praze 20 % základních škol odpovědělo, že spolupráce s preventivním programem byla pouze jednorázová. Naopak 26 % dotazovaných škol v okrese Jihlava odpovědělo, že spolupráce trvá více jak 10 let.

Otázka č. 14

Plánuje Vaše škola spolupráci s preventivním programem i do budoucna?

Graf č. 19

Graf č. 20

Na tuto otázku 77 % škol v Praze a 75 % škol v okrese Jihlava uvedly odpověď „určitě ano“. Odpověď „spíše ano“ zvolilo 20 % škol v Praze a 25 % škol v okrese Jihlava. Pouze 2 % dotazovaných škol v Praze odpověděla na tuto otázku „určitě ne“, v okrese Jihlava 0 %.

Otázka č. 14.1

Pokud ne, uveďte prosím důvod.

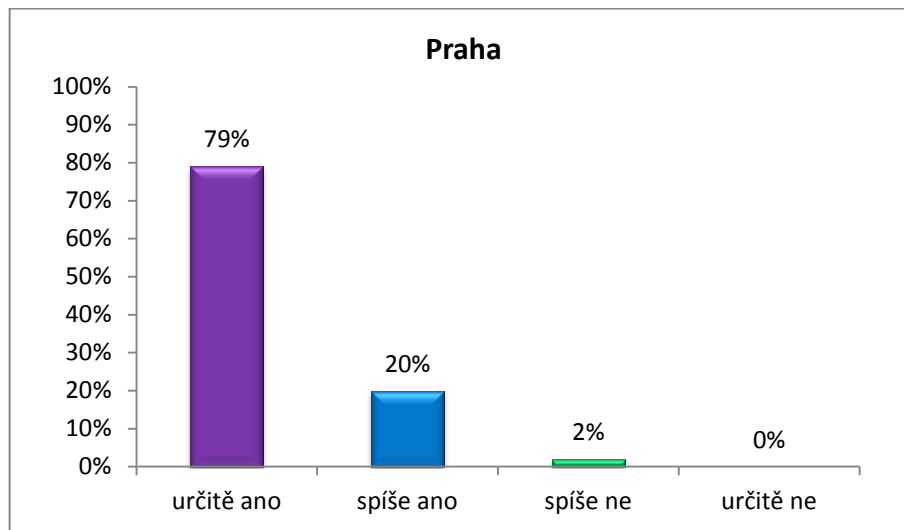
Tab. č. 11

odpovědi	Program	Místo
nevím, kdo to zajišťuje	Zdravé zuby	Praha
jednalo se o jednorázovou nabídku firmy	Zdravé zuby	Praha

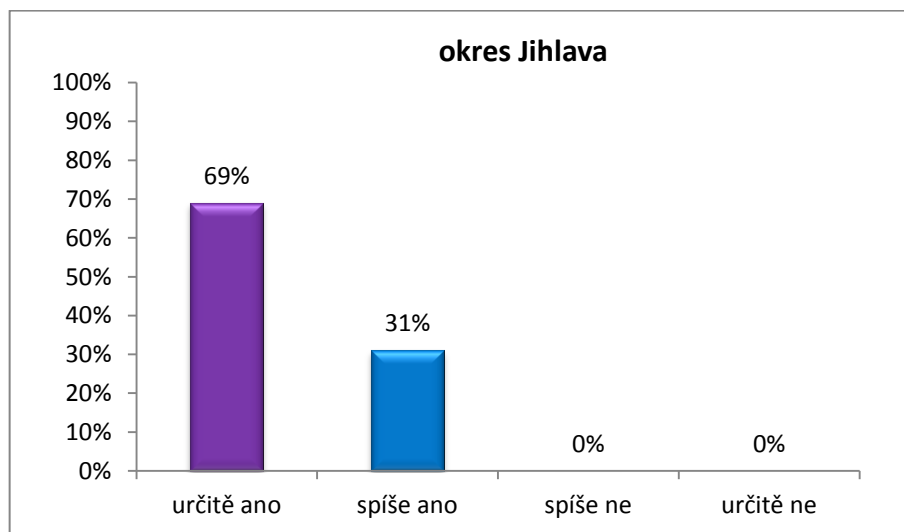
U této otázky byly uvedeny dvě odpovědi, které se týkaly programu Zdravé zuby v Praze.

Otázka č. 15

Myslíte si, že byl celkově preventivní program pro děti prospěšný a naučný?

Graf č. 21

Graf č. 22

79 % dotazovaných škol v Praze a 69 % škol v okrese Jihlava na tuto otázku odpovědělo „určitě ano“. Odpověď „určitě ne“ neuvedla žádná škola. Pouze 2 % základních škol v Praze uvedla odpověď „spíše ne“.

Otázka 15.1

Pokud ne, uveďte prosím důvod.

Tab. č. 12

odpovědi	Program	Místo
užitečnější by byla praktická ukázka technik čištění zubů	Zdravé zuby	Praha

Odpověď „užitečnější by byla praktická ukázka technik čištění zubů“ se týká programu Zdravé zuby, který proběhl na jedné z dotazovaných ZŠ v Praze.

5 Diskuze

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 73 základních škol v Praze a 16 základních škol v okrese Jihlava. V dotazníkové studii u otázky č. 2 je zajímavé, že 11 % dotazovaných základních škol v Praze nikdy neslyšelo o možnostech využití preventivního programu pro děti (Tab. č. 2). V okrese Jihlava naopak 100 % dotazovaných škol bylo informováno o možnostech využití programu. Okres Jihlava je samozřejmě rozlohou menší a není zde takový počet ZŠ jako v Praze. Což potvrzuje otázka č. 4, u které 11 % dotazovaných škol v Praze odpovědělo, že na škole nikdy neproběhl preventivní program pro děti. Naopak v menším místě v okrese Jihlava ve 100 % dotazovaných škol preventivní program již proběhl (Tab. č. 4).

Preventivní program Zdravý úsměv funguje již od roku 1999 a program Dětský úsměv od roku 2001 a snaží se působit v co nejvíce lokalitách České republiky. Přesto v okrese Jihlava do roku 2013 ani jeden ze zmiňovaných programů v 16 dotazovaných základních školách nikdy neproběhl (Graf č. 6). Dětský úsměv má ve svém seznamu zapojených ZŠ od roku 2001 převážně školy pražské. Program Zdravý úsměv převážně ZŠ v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí, Ústí nad Labem a Kroměříži, postupně se rozšiřuje i do dalších lokalit v České republice.

V dotazníkové studii u otázky č. 5 je vidět snaha studentů zdravotnických a lékařských škol v Praze šířit informace o zubním zdraví v rámci studia i do základních škol, protože 12 % dotazovaných škol v Praze uvedlo, že právě studenti nabídli škole možnost realizace preventivního programu (Tab. č. 5). V Praze je několik středních a vyšších zdravotnických škol, dvě vyšší odborné zdravotnické školy s oborem dentální hygienistka, vysoká škola s bakalářským titulem oboru dentální hygienistka a vysoká škola s oborem zubní lékařství. V okrese Jihlava jsou pouze čtyři střední zdravotnické školy a pět vyšších zdravotnických škol,

bohužel žádná vysoká škola s oborem dentální hygienistka ani zubní lékařství.

V Praze dvě dotazované školy uvedly, že preventivní program, který na škole proběhl, byl pod vedením zaměstnanců dm drogerie (otázka č. 7). Tato situace se týká preventivního programu Veselé zoubky, kde si prodejna dm vybírá jednu školu ve svém okolí, kterou osobně navštíví odborně proškolení zástupci dm drogerie.

Zajímavé výsledky vyšly při hodnocení praktické části programu, kdy se všechna negativní ohodnocení týkají programu Zdravé zuby. Přesto, že je program Zdravé zuby na ZŠ nejrozšířenějším, chybí u něj praktický nácvik čištění zubů s dětmi. Proto 3 % ZŠ v Praze a 7 % ZŠ v okrese Jihlava zhodnotily praktickou část programu jako nedostatečnou (Graf č. 11 a 12). Toto hodnocení poukazuje na nedostatek tohoto programu, protože školy samy uvádějí, že nácvik správné metody čištění zubů je pro děti jeden z nejdůležitějších. Tato situace se týká i dalších dvou otázek, kdy se u otázky č. 10 dotazují na to, co by školy na programu rády vylepšily. 21 % škol v Praze a 24 % škol v okrese Jihlava by v programu ocenilo více praktického nácviku čištění zubů s dětmi (Tab. č. 8). A u otázky č. 11, kdy 6 % dotazovaných škol v Praze i v okrese Jihlava uvedlo, že nebyly s programem spokojeny (Graf č. 13 a 14). Konkrétní důvody uvádí Tab. č. 9 u otázky č. 11.2., kde se všechna negativní hodnocení týkají programu Zdravé zuby převážně kvůli absenci praktického nácviku čištění zubů s dětmi.

Dalším problémem programu Zdravé zuby je, že by měl být ve školách realizován 2x ve školním roce. Podle výsledků u otázky č. 12 však až 73 % dotazovaných škol v Praze a 87 % škol v okrese Jihlava uvádí, že preventivní program na jejich škole proběhl pouze jednorázově a pouhých 7 % škol v Praze a 14 % škol v okrese Jihlava uvedlo, že program proběhl 2x do roka (Graf č. 17 a 18). To neodpovídá výsledkům u otázky č. 4.1.,

kde 52 % škol v Praze a 44 % škol v okrese Jihlava uvedlo, že na škole byl realizován program Zdravé zuby (Graf č. 5 a 6). Proto by měly být procentuální výsledky u otázky č. 12 - odpověď „program proběhl 2x do roka“ daleko vyšší. Podobný problém nastal u otázky č. 7, kde se dotazují na to, kdo na škole vedl preventivní program a účastnil se ho. V Praze 40 % škol odpovědělo, že byl program vedený pedagogy, v okrese Jihlava takto odpovědělo 31 % škol. Což znovu neodpovídá výsledkům u otázky č. 4.1., kde 52 % škol v Praze a 44 % škol v okrese Jihlava uvedlo, že na škole byl realizován program Zdravé zuby (Graf č. 5 a 6). Proto by opět měly být procentuálně vyšší výsledky u otázky č. 7 u odpovědi „pedagogové“.

Rozdílné odpovědi vyšly u otázky č. 13 při dotazování, jak dlouhá je spolupráce s programem. V Praze 20 % základních škol uvedlo, že preventivní program proběhl pouze jednorázově. Naopak v menším místě - v okrese Jihlava 26 % škol odpovědělo, že spolupráce s programem trvá více jak 10 let (Tab. č. 10).

U otázky č. 14, zda škola plánuje spolupracovat s preventivním programem do budoucna, 2 % dotazovaných škol v Praze uvedla odpověď spíše ne a určitě ne (Graf č. 19). Konkrétně ty školy, na kterých byl realizován program Zdravé zuby.

Při celkovém hodnocení, zda školám připadal preventivní program prospěšný a naučný, u otázky č. 15 2 % dotazovaných škol v Praze odpovědělo spíše ne (Graf č. 21). A to konkrétně u již zmiňovaného programu Zdravé zuby, kde škola uvedla důvod, že by byla užitečnější praktická ukázka technik čištění zubů. Díky těmto odpovědím je vidět, že školy kladou velký důraz právě na nácvik správně metody čištění zubů u dětí s vlastním kartáčkem přímo v jejich dutině ústní oproti teoretickým znalostem.

6 Závěr

Závěrem bych chtěla zhodnotit dané hypotézy.

Hypotéza, že 98 % základních škol v Praze a v okrese Jihlava má informace o možnostech využití preventivních programů pro děti na 1. stupni, byla potvrzena pouze v okrese Jihlava, kde celých 100 % dotazovaných škol bylo informováno o možnostech realizace preventivního programu na ZŠ. V Praze hypotéza potvrzena nebyla, protože v hlavním městě České republiky má informace o preventivních programech pouze 89 % dotazovaných škol.

Další hypotéza, která zněla, že v 80 % základních škol byl realizován celoplošný preventivní program Zdravé zuby, nebyla potvrzena ani v Praze, ani v okrese Jihlava. Preventivní program Zdravé zuby proběhl v 52 % dotazovaných škol v Praze a ve 44 % škol v okrese Jihlava. Byla vyvrácena také hypotéza, že 80 % programů bylo vedeno pedagogy. Z výsledků vyplývá, že 40 % programů v Praze a 31 % programů v okrese Jihlava, bylo vedeno pedagogy.

Hypotéza, že 85 % škol považuje za nejvíce prospěšnou část programu informující o vzniku zubního kazu, nebyla potvrzena, protože z výsledků vyplývá, že tuto část programu považuje za nejvíce prospěšnou pouhých 20 % dotazovaných škol v Praze a 24 % škol v okrese Jihlava. Podobná je situace u hypotézy - 92 % základních škol považuje za nejvíce naučnou část praktický nácvik čištění zubů. Tato hypotéza také nebyla potvrzena, protože tuto část programu považuje za nejvíce prospěšnou pouhých 26 % škol v Praze a 27% škol v okrese Jihlava. Zcela byla vyvrácena hypotéza, že 80 % škol bylo programem navštíveno alespoň 2x ve školním roce. Konečné výsledky ukazují, že program byl realizován 2x do roka v pouhých 14 % základních škol v Praze a v 7 % škol v okrese Jihlava.

Nebyla potvrzena ani poslední daná hypotéza, že 99 % škol ohodnotí program jako prospěšný a naučný, protože pouze 79 % dotazovaných škol v Praze a 69 % škol v okrese Jihlava ohodnotilo preventivní program jako prospěšný a naučný.

Podle výsledků z dotazníkového šetření byl na základních školách v Praze i v okrese Jihlava nejvíce realizován preventivní program Zdravé zuby. Tento program v České republice funguje již od roku 2000 a jednoznačně patří mezi nejrozšířenější na 1. stupni základních škol. Program Zdravé zuby se nejvíce přibližuje vzoru, jak by měl optimální preventivní program vypadat, protože je zaveden celoplošně na území ČR, obsahuje teoretickou i praktickou část, kde se děti učí jak správně čistit zuby na modelu a jsou připraveny pracovní listy pro žáky. Součástí programu je vzdělávací Manuál pro pedagogy a informační brožura pro rodiče. Z dotazníkového šetření byly však zjištěny i jeho nedostatky. Preventivní program v praktické části obsahuje pouze pracovní listy pro žáky, které však nemohou nahradit praktický nácvik správné techniky čištění zubů přímo s dětmi ve vlastní dutině ústní. Školy samy ohodnotily tento nedostatek jako mínus celého programu a v závěru nedostal program tak kladné hodnocení, jak by se mohlo očekávat. Díky tomu, že je tento program dlouhodobý a má velký rozsah na základních školách České republiky, by bylo prospěšné program o tuto část praktického nácviku čištění zubů s dětmi rozšířit. Dalším недостатkem programu je, že podle výsledků v praktické části není program pravidelně realizován 2x ve školním roce na stejné ZŠ. Jakýkoli preventivní program bude dosahovat kvalitních výsledků, pokud bude na škole pravidelně opakován a postupně rozšiřován o znalosti a dovednosti, které děti postupem věku potřebují.

Podobný problém se týká i programu Veselé zoubky, který byl dle výsledků jako druhý v Praze a třetí v okrese Jihlava nejčastěji realizovaný preventivní program. Tento program spadá pod prodejnu dm drogerie, která si vybírá jednu školu ve svém okolí, kterou osobně navštíví odborně

proškolení zástupci dm drogerie. Problémem tohoto programu je, že probíhá pouze jednorázově a není na základní škole zopakován a rozšířen. To je opět nedostatek z hlediska postupného vzdělávání dětí na 1. stupni základních škol.

Jak jsem se již zmínila na začátku mé práce, v České republice probíhá celá řada preventivních programů a projektů pro děti na 1. stupni základních škol. Řada těchto programů však probíhá jednorázově a pouze v určitých lokalitách České republiky. Z výsledků v praktické části vyplývá, že Česká republika postrádá komplexní preventivní program pro děti na 1. stupni základních škol, který by probíhal dlouhodobě s větším rozsahem na území České republiky, a který by obsahoval všechny důležité části, které má program obsahovat. Také postrádá celoplošný program, který by byl pravidelně opakován a rozšiřován o základní znalosti dle věku dětí, aby dosahoval kvalitních výsledků. Ideální by byl jednotný systém odborných vzdělávacích seminářů pro pracovní tým programu a jednotné postupy a materiály pro vzdělávání dětí.

Studentky a již pracující dentální hygienistky mají ideální pole působení v řadě preventivních programů nebo mají možnost vzdělávat předškolní i školní děti individuálně pomocí vlastních edukačních přednášek. Kolektivní preventivní programy pro děti základních, ale i mateřských škol slouží jako důležitý zdroj informací o ústní hygieně, správné metodě čištění zubů, ale také informovanosti o základní anatomii zubů, o možných onemocněních v dutině ústní a správné výživě, která je právě pro děti v tomto věku kritická. Jako nejpřínosnější je však pro děti praktický a samostatný nácvik metody čištění zubů přímo v jejich vlastní dutině ústní. Pokud odborník opraví techniku čištění již v dětském věku, je větší naděje na zdravý chrup dítěte i do budoucna. Důležitou roli však hrají také rodiče, kteří musejí být odborně informováni nejen o zubním zdraví jejich dětí, ale také jak správně dočišťovat chrup dítěte, o výživě spojenou se vznikem zubního kazu a jejich celkový postoj k orálnímu zdraví.

Optimální preventivní program by měl obsahovat teoretickou část, kde se děti seznámí se základy anatomie zubu, s teorií vznikem zubního kazu, se správnou výživou z hlediska zubního zdraví, jak má vypadat ideální zubní kartáček a pomůcky pro udržování dentálního zdraví, proč používat zubní pastu, kdy a jak dlouho si zuby čistit. Důležité je vysvětlit, proč a jak často mají navštěvovat zubního lékaře/lékařku a snažit se dostat do dětského podvědomí slovo dentální hygienistka. V praktické části programu by se děti měly samy zapojit do programu formou her týkajících se zubního zdraví. Praktická část by poté měla obsahovat samostatný nácvik správné techniky čištění zubů s dětmi přímo v jejich vlastní dutině ústní a opravení chyb, kterých se děti při čištění dopouštějí. Na závěr by měly být dětem rozdány drobné odměny ve formě diplomů, reklamních past nebo samolepek. Nezbytnou součástí programu je příprava a rozdání informačních letáků pro rodiče týkající se zubního zdraví dětí.

Aby byl program kvalitní a neustále děti vzdělával, musí být na škole zopakován ideálně za půl roku od první návštěvy, aby došlo k zopakování toho, co se děti naučily již při první přednášce. Dále musí být program rozšířen o informace dle věku dětí, např. o podrobnější informace v anatomii (jednotlivé vrstvy zubu), výměně chrupu, fluoridaci. Nemělo by chybět pravidelné a odborné vzdělávání specialistů a pedagogů, kteří tvoří pracovní tým preventivního programu.

Jako výstup z mé bakalářské práce se mi na základě předchozích zjištění podařilo vytvořit podklad s kompletním seznamem preventivních programů nejvíce realizovaných na základních školách v České republice, včetně internetového odkazu na ně. Cílem tohoto souhrnu by mělo být usnadnění výběru pro vyučující na základních školách a snadnější přehled o tom, jaké preventivní programy probíhají v jejich kraji a co mohou a měly by od preventivního programu v rámci zubního zdraví pro děti očekávat. Viz. Příloha č. 16.

7 Seznam použité literatury

- [1] BOUŠKOVÁ, E. Prevence v dětské stomatologii: Ze semináře sester 2. stomat. kliniky 1. LF UK a VFN. *Sestra*. 2001, roč. 11, č. 11, s. 23-24. ISSN 1210-0404.
- [2] BROUKAL, Z. *Analýza orálního zdraví vybraných věkových skupin obyvatel ČR 2003: souhrnná zpráva o výsledcích statistického zjišťování v oboru stomatologie v roce 2003 ve srovnání s roky 1994, 1997 a 2000*. Praha: Výzkumný ústav stomatologický, 1. LF UK a VFN, Praha, 2004.
- [3] BROUKAL, Z. et al.: *Analýza orálního zdraví vybraných věkových skupin obyvatel České republiky 2006*. Praha: ÚZIS, 2007.
- [4] BROUKAL, Z. *Projekt zvyšování kvality stomatologické péče o děti a dorost a účinnosti preventivních programů na úrovni okresu*. Praha: Iga MZ ČR, 2002.
- [5] KILIAN, J. *Prevence ve stomatologii. 2. rozšíř. vyd.* Praha: Galén, 1999. ISBN 80-7262-022-3.
- [6] KOTRBOVÁ, K., KASTNEROVÁ, M., VURM, V. Školy podporující zdraví. *Kontakt*. 2006, roč. 8, č. 2, s. 398-403. ISSN 1212-4117.
- [7] KUKLETOVÁ, M., BROUKAL, Z. *Stav orálního zdraví u dětí sledovaných v programu ELSPAC Brno*. Praha: Iga MZ ČR, 2008.
- [8] LACKOVÁ, I. Projekt Zdravý úsmev. *Zdravotnické noviny*. 1998, roč. 3, č. 2, s. 6-9. ISSN 1335-4477.
- [9] LEKEŠOVÁ, I., MRKLAS, L. Hodnocení programu Zdravé zuby, po čtyřech letech realizace na základních školách v ČR. *Česká stomatologie a Praktické zubní lékařství*. 2005, roč. 105/53, č. 6, s. 125-132. ISSN 1213-0613.

- [10] LEKEŠOVÁ, I. Manuál pro pedagogy ZŠ. *Zdravé zuby: Výukový program péče o chrup pro 1. stupeň základních škol*. 2001.
- [11] LEKEŠOVÁ, I. Novinky v realizaci výukového programu Zdravé zuby. *LKS*. 2001, roč. 11, č. 3, s. 17. ISSN 1210-3381.
- [12] LEKEŠOVÁ, I. Preventivní program se ve školách dobře ujal: Zdravé zuby. *LKS*. 2002, roč. 12, č. 7/8, s. 12-13. ISSN 1210-3381.
- [13] LEKEŠOVÁ, I., KUBRICHTOVÁ, L. Šest let preventivního výukového programu Zdravé zuby. *LKS*. 2006, roč. 16, č. 12, s. 16-17. ISSN 1210-3381.
- [14] LEKEŠOVÁ, I. Výchova k zubnímu zdraví na základních školách. Desátý ročník výukového programu Zdravé zuby. *Česká stomatologie a Praktické zubní lékařství*. 2010, roč. 110/58, č. 1, s. 14-17. ISSN 1213-0613.
- [15] LEKEŠOVÁ, I. Zdravé zuby: Výukový program péče o chrup pro 1. stupeň základních škol. *Česká stomatologie a Praktické zubní lékařství*. 2000, roč. 100/48, č. 4. ISSN 1213-0613.
- [16] LEKEŠOVÁ, I., FIALOVÁ, S., IVANČAKOVÁ, R. Zdravé zuby: Výukový program péče o chrup pro 1. stupeň základních škol. *LKS*. 2000, roč. 10, č. 3, s. 8-9. ISSN 1210-3381.
- [17] LEKEŠOVÁ, I., ŠALANDOVÁ, M. Změny v postoji rodičů k orálnímu zdraví jejich dětí po roce 1990. *Česká stomatologie*. 1996, roč. 96/44, č. 6, s. 175-181. ISSN 1210-7891.
- [18] LONGAUEROVÁ, A., BOLEDOVIČOVÁ, M. Efektivita edukačných preventívnych programov v kontexte dentálneho zdravia žiakov mladšieho školského veku. *Prevence úrazů, otrav a násilí*. 2012, roč. 8, č. 1, s. 75-84. ISSN 1801-0261.

- [19] MAZÁNEK, J. Prevence ve stomatologii. *Osobní lékař*. 2002, roč. 2, č. 6, s. 30-32. ISSN 1213-2470.
- [20] MERGLOVÁ, V., KILIAN, J. Hygiena chrupu u dětí. *Vox pediatrics*. 2005, roč. 5, č. 8, s. 26-28. ISSN 1213-224.
- [21] MERGLOVÁ, V. *Zubní kaz a jeho prevence v časném dětském věku*. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2009. ISBN 978-80-87109-16-8.
- [22] Orální zdraví dětí a dorostu a preventivní programy v akci: 6. symposium preventivní stomatologie. Praha, 20.-21. 11. 1998. Abstrakt. *Česká stomatologie a Praktické zubní lékařství*. 1999, roč. 99/47, č. 2, s. 57-69. ISSN 1213-0613.
- [23] POSPÍŠILOVÁ, M. Význam preventivních programů a opatření zaměřených na snížení výskytu onemocnění dutiny ústní včetně zubní traumatologie u dětí mladšího a staršího školního věku. *Kontakt*. 2013, roč. 15, č. 1, s. 46-56. ISSN 1212-4117.
- [24] SLADKOVSKÁ, Z. ČSK a preventivní programy. *LKS*. 2002, roč. 12, č. 5, s. 21. ISSN 1210-3381.
- [25] STEJSKALOVÁ, J. Závěrečná zpráva programu „Zdravý zoubek – prevence zubního kazu“. Liberec, 2003.
- [26] STEJSKALOVÁ, J. Zdravý zoubek. *Sestra*. 2010, roč. 20, č. 12, s. 5. ISSN 1210-0404.
- [27] STEJSKALOVÁ, J. Zubní kaz a jeho prevence, projekt Zdravý zoubek. *Sestra*. 2011, roč. 21, č. 9, s. 51-53. ISSN 1210-0404.

Seznam internetových zdrojů

- [28] *Dětský úsměv* [on-line]. 2012 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné
http://www.ceskyzelenykriz.cz/cs/detsky_usmev.
- [29] *Mandala* [on-line]. 2013 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné
http://www.arakops.cz/5-o_spolecnosti/68-projekt_mandala/.
- [30] *Preventivní projekty a programy v oblasti zubní péče v ČR* [on-line]. 2012 [cit. 19. 10. 2013]. Dostupné
http://www.dent.cz/img_data/file/2012/29_PDD_prev_programy_841x1189_1ks.pdf.
- [31] *Veselé zoubky* [on-line]. 2013 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné
http://www.dm-drogeriemarkt.cz/cz_homepage/vesele-zoubky/o-projektu/368498/o-projektu.html.
- [32] *Výukový program Zdravé zuby* [on-line]. 2012 [cit. 19. 10. 2013]. Dostupné <http://www.orbitklub.cz/vse-o-zubech/prevence-a-dentalni-hygiena/preventivni-programy/preventivni-programy-pro-deti>.
- [33] *Zdravá škola* [on-line]. 2011 [cit. 2. 11. 2013]. Dostupné
<http://www.vychovakezdravi.cz/clanky/zdrava-skola.html>.
- [34] *Zdravé zoubky dětem* [on-line]. 2014 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné
<http://www.nechcikazy.cz/projekt-zdrave-zoubky-detem>.
- [35] *Zdravé zuby* [on-line]. 2011 [cit. 20. 3. 2013]. Dostupné
<http://www.zdravezuby.cz/o-projektu/o-programu>.
- [36] *Zdravý úsměv* [on-line]. 2010 [cit. 22. 3. 2013]. Dostupné
<http://www.zdravy-usmev.eu>.

[37] *Zdravý zoubek* [on-line]. 2011 [cit. 8. 10. 2013]. Dostupné
<http://www.zdravyzoubek.cz/proc.html>.

[38] *Zoubky jako perličky* [on-line]. 2014 [cit. 16. 2. 2014]. Dostupné
<http://www.nechcikazy.cz/projekt-zoubky-jako-perlicky>.

[39] *Zubní zdraví* [on-line]. 2010 [cit. 15. 3. 2013]. Dostupné
http://www.dent.cz/detail-text.php?id_strana=54&id_text=644.

8 Souhrn

Cíl: Hlavním cílem v teoretické části mé práce bylo popsat problematiku preventivních programů na 1. stupni základních škol v rámci zubního zdraví, které probíhají dlouhodobě a mají velký rozsah na území České republiky. Hlavním cílem v praktické části práce bylo zmapování situace preventivních programů na 1. stupni základních škol v Praze a v okrese Jihlava. Cílem bylo zjistit informovanost ZŠ o možnostech využití preventivních programů, nejvíce využívané programy, dále celkové zhodnocení a spokojenost s preventivním programem a zjištění možných nedostatků a návrhů na jeho vylepšení.

Úvod: Preventivní programy v rámci zubního zdraví u školních dětí jsou nedílnou součástí celkové stomatologické péče a jsou zaměřeny převážně na prevenci zubního kazu, na zlepšení orálního zdraví a získání správných návyků z hlediska ústní hygieny. Jako nejprínosnější je pro děti praktický a samostatný nácvik techniky čištění zubů přímo v jejich vlastní dutině ústní. Pokud odborník nebo pedagog opraví techniku čištění již v dětském věku, je větší naděje na zdravý chrup dítěte i do budoucna.

Soubor a metodika: Do vyšetřované skupiny bylo zařazeno 294 základních škol v Praze a 50 základních škol v okrese Jihlava. Školám byl přes e-mail rozeslán online dotazník, který měla vyplňovat kontaktní osoba, která má na starost vzdělávací programy pro děti na 1. stupni ZŠ.

Výsledky: V Praze z 294 dotazovaných základních škol bylo celkem vyplněno 73 dotazníků, čili 25 %. V okrese Jihlava z 50 dotazovaných základních škol odpovědělo 16, tedy 32 %. V Praze 11 % dotazovaných škol odpovědělo, že na škole nikdy neproběhl preventivní program a nikdy neslyšeli o možnostech využití preventivního programu pro děti v rámci zubního zdraví. Naopak v okrese Jihlava ve 100 % dotazovaných škol preventivní program již proběhl a byly informovány o možnostech realizace programu. Nejvíce realizovaný preventivní program byl v obou místech program Zdravé zuby. Nedostatky a návrhy na vylepšení se týkaly převážně praktické části programu, kdy dotazované školy v Praze i v okrese Jihlava nejčastěji odpovídaly, že praktická část (nácvik správné techniky čištění zubů) vůbec neproběhla, což se konkrétně týkalo programu

Zdravé zuby. Zároveň jako druhá nejčastější odpověď možného návrhu na vylepšení programu byla „více praktického nácviku čištění zubů s dětmi“.

Závěr: Preventivní program Zdravé zuby, který byl dle výsledků z dotazníkového šetření nejčastěji realizovaný program na 1. stupni ZŠ v Praze i v okrese Jihlava, neobsahuje jednu z nejdůležitějších částí, a to nácvik správné techniky čištění zubů přímo s dětmi v jejich vlastní dutině ústní a není pravidelně realizován 2x ve školním roce na stejné základní škole. Stejný problém se týká programu Veselé zoubky, který probíhá pouze jednorázově a není na základní škole zopakován a rozšířen. Česká republika postrádá komplexní preventivní program pro děti na 1. stupni základních škol, který by probíhal dlouhodobě s větším rozsahem na území České republiky, a který by obsahoval všechny důležité části a byl by pravidelně opakován a rozšiřován o základní znalosti v rámci zubního zdraví dle věku dětí.

Klíčová slova: preventivní program, školní děti, zubní zdraví, základní škola

9 Summary

Objective: The main objective of the theoretical part was to describe preventive dental programmes in primary schools in the Czech Republic. The main objective of the practical part was to map the situation of preventive programmes in primary schools in Prague and in the district of Jihlava. The main objective was to find out awareness of primary schools about preventive programmes, the most used preventive programmes evaluation of programmes and finding deficiencies of the programmes and their improvement.

Introduction: Preventive dental programmes of primary school children belong to the complex dental care and they are mainly interested in prevention of caries, improvement of dental health. Another interest is to get good habits in dental care. The best way for children is the practical and individual practice of cleaning teeth. If specialist or teacher corrects the mistakes in the technique of cleaning teeth in childhood there is a better chance for healthy teeth in the future.

File and methodology: 294 primary schools in Prague and 50 primary schools in the district of Jihlava were involved in experiment. On-line questionnaire was sent to schools in order to be filled in by the person who is in charge of educational and preventive programmes of lower primary.

Results: There were 73 questionnaires filled in Prague that is 25 % and 16 filled questionnaires were returned to sender in the district of Jihlava, that is 32 %, 11 % of schools in Prague have never heard about preventive dental programmes. On the other hand 100 % schools in the district of Jihlava are informed about preventive programmes and they also use them. The most used programme is „healthy teeth“ in both towns. Schools in both places find disadvantages mainly in practical part of the preventive programme. They mainly answered that there was no practical training of cleaning teeth. This disadvantage was mainly about programme of „Healthy teeth“. Suggestions to improve the programme were again about practical part.

Conclusion: The preventive dental programme „Healthy teeth“ which is chosen by most primary schools in the district of Jihlava and in Prague doesn't have one of the most important part. That is the practice of correct way of cleaning teeth.

Another problem is that the programme is not realized twice a year at the same school. The same problem also has the programme „Merry teeth“, which is done only once at school. There is no complex preventive dental programme with all important parts for primary schools in the Czech Republic, which would be regularly repeated and broadened.

Key words: preventive programme, school children, health care, primary school.

10 Seznam obrázků, tabulek a grafů

Tabulky:

Tab. č. 1 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 1	41
Tab. č. 2 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 2	42
Tab. č. 3 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 3	44
Tab. č. 4 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 4	45
Tab. č. 5 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 5	47
Tab. č. 6 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 8	50
Tab. č. 7 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 9.1	52
Tab. č. 8 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 10	53
Tab. č. 9 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 11.2	56
Tab. č. 10 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 13	58
Tab. č. 11 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 14.1	60
Tab. č. 12 Vyhodnocení odpovědí na otázku č. 15.1	62

Grafy:

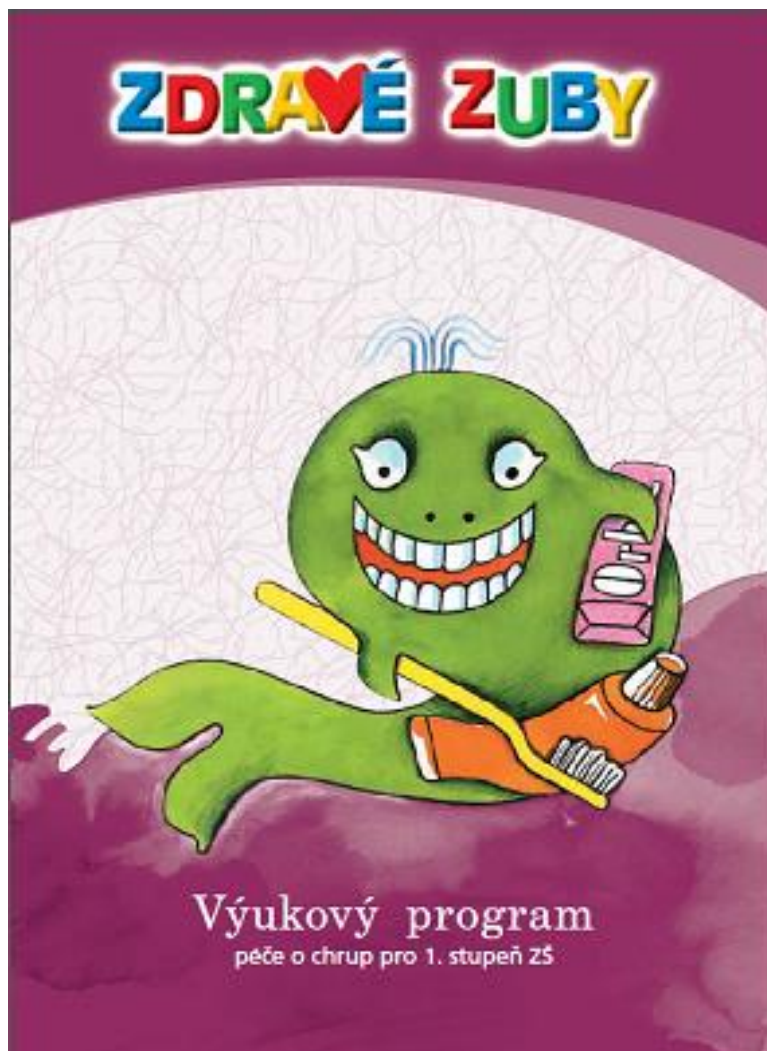
Graf č. 1 Kazivost chrupu u 5-ti letých dětí v ČR v roce 2000 a 2006	15
Graf č. 2 Kazivost chrupu u 12-ti letých dětí v ČR v roce 2000 a 2006	15
Graf č. 3 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 2.1. - Praha.....	43
Graf č. 4 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 2.1. - okres Jihlava.....	43
Graf č. 5 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 4.1. – Praha.....	46
Graf č. 6 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 4.1. - okres Jihlava.....	46
Graf č. 7 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 6 - Praha.....	48
Graf č. 8 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 6 - okres Jihlava.....	48
Graf č. 9 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 7 - Praha.....	49
Graf č. 10 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 7 - okres Jihlava.....	49
Graf č. 11 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 9 – Praha	51
Graf č. 12 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 9 – okres Jihlava	51
Graf č. 13 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11 – Praha	54
Graf č. 14 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11 – okres Jihlava	54
Graf č. 15 Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11.1. – Praha.....	55

Graf č. 16	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 11.1. – okres Jihlava	55
Graf č. 17	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 12 – Praha	57
Graf č. 18	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 12 – okres Jihlava	57
Graf č. 19	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 14 – Praha	59
Graf č. 20	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 14 – okres Jihlava	59
Graf č. 21	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 15 – Praha	61
Graf č. 22	Grafické znázornění odpovědí na otázku č. 15 – okres Jihlava	61

11 Seznam příloh

Příloha č. 1 Manuál pro pedagogy - programu Zdravé zuby.	82
Příloha č. 2 Preventivní program Dětský úsměv.....	83
Příloha č. 3 Preventivní program Mandala, ARAK o.p.s.	84
Příloha č. 4 Preventivní program Veselé zoubky, dm drogerie markt.....	85
Příloha č. 5 Preventivní program Zdravý úsměv.	86
Příloha č. 6 Přehled, jak funguje projekt Nechci kazy.....	87
Příloha č. 7 Přehled, jak funguje program Zoubky jako perličky.	88
Příloha č. 8 Přehled, jak funguje program Zdravé zoubky dětem.....	89
Příloha č. 9 Pracovní listy v rámci preventivního programu Zdravé zuby.	90
Příloha č. 10 Titulní strana brožury Zdravé zuby pro celou rodinu s podtitulem Těhotná žena, novorozenec, batole a předškolní dítě.	91
Příloha č. 11 Teoretická část programu Zdravý úsměv – stavba zubu.	92
Příloha č. 12 Teoretická část programu Zdravý úsměv – vznik zubního kazu. ...	93
Příloha č. 13 Praktická část programu Zdravý úsměv - nácvik správné techniky čištění zubů.....	94
Příloha č. 14 Výuka a zapojení studentů do programu Zdravý zoubek.	95
Příloha č. 15 Online vytvořený dotazník	98
Příloha č. 16 Výstup z bakalářské práce – brožura s názvem: Přehledem preventivních programů v rámci zubního zdraví pro školní děti v České republice.....	99

Přílohy

Příloha č. 1 Manuál pro pedagogy - programu Zdravé zuby.

Zdroj: Výukový program Zdravé zuby, 2001.

Příloha č. 2 Preventivní program Dětský úsměv.

Zdroj: <http://www.asociacedh.cz/index.php/home/preventivni-programy>,
2012.

Lektorská činnost
Tvorba preventivních programů
Sítování preventivních aktivit

Příloha č. 3 Preventivní program Mandala, ARAK o.p.s.

Zdroj: http://www.arakops.cz//5-o_spolecnosti/, 2013.

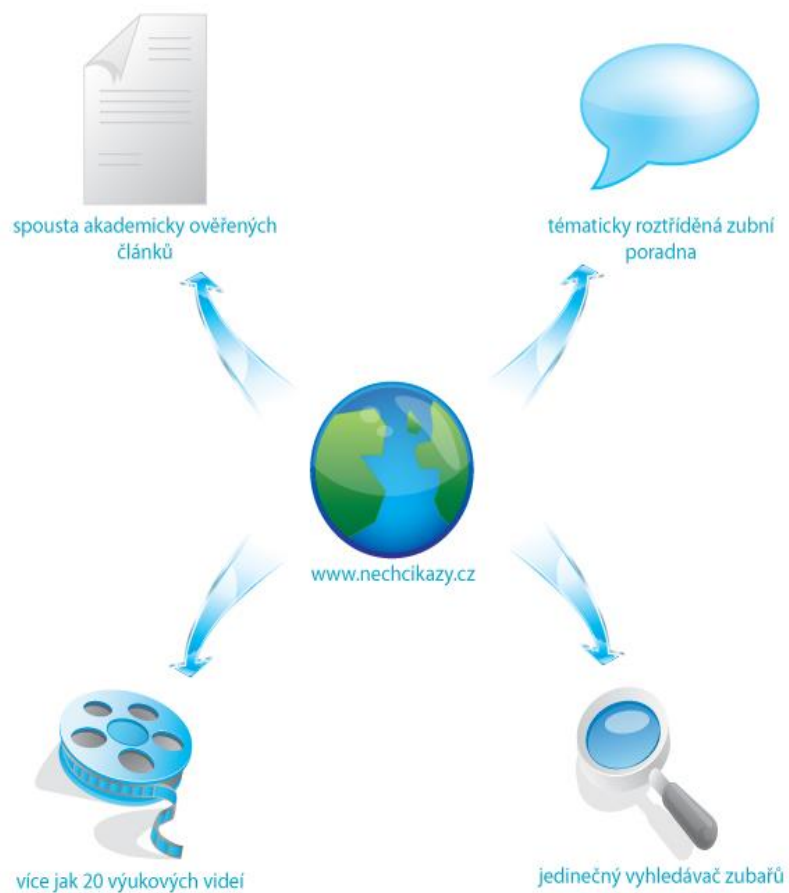
Příloha č. 4 Preventivní program Veselé zoubky, dm drogerie markt.

Zdroj: http://www.dm-drogeriemarkt.cz/cz_homepage/vesele-zoubky/, 2014.

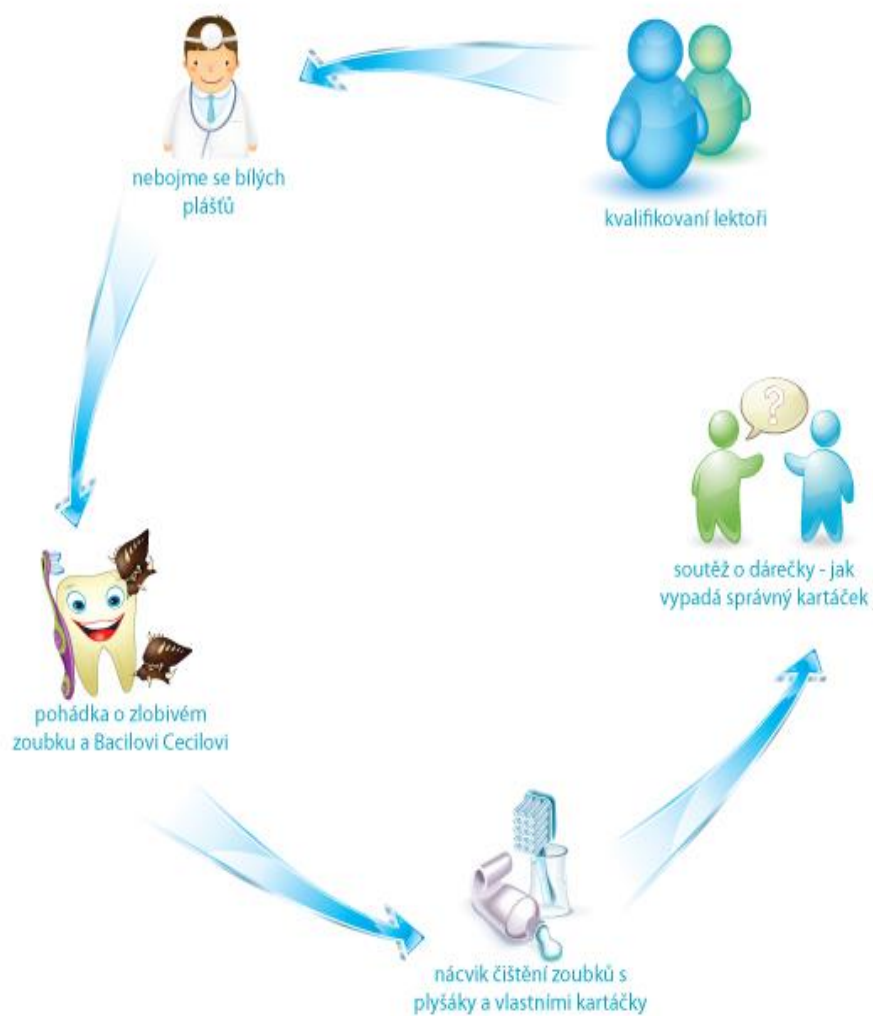
Příloha č. 5 Preventivní program Zdravý úsměv.

Zdroj: <http://www.zdravy-usmev.eu/>, 2010.

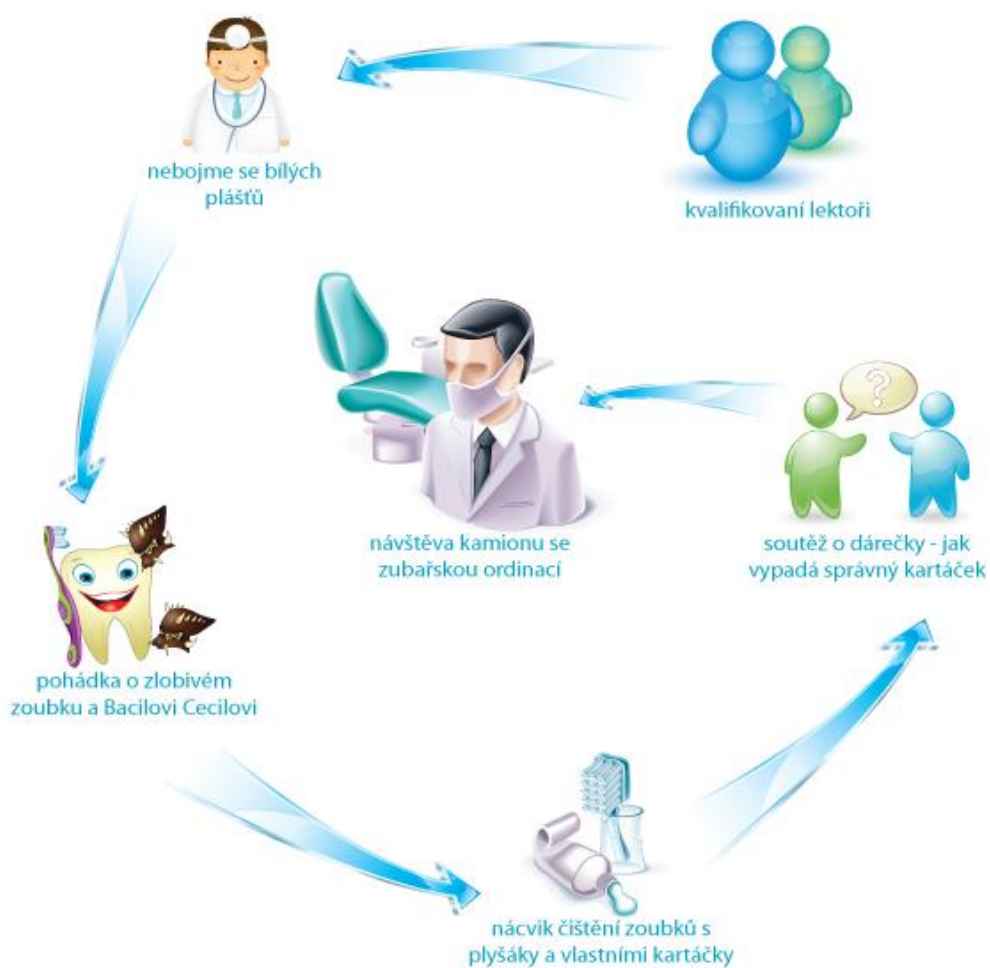
Příloha č. 6 Přehled, jak funguje projekt Nehci kazy.

Zdroj: <http://www.nehcikazy.cz/projekt-nehcikazy-cz>, 2014.

Příloha č. 7 Přehled, jak funguje program Zoubky jako perličky.

Zdroj: <http://www.nechcikazy.cz/projekt-zoubky-jako-perlicky>, 2014.

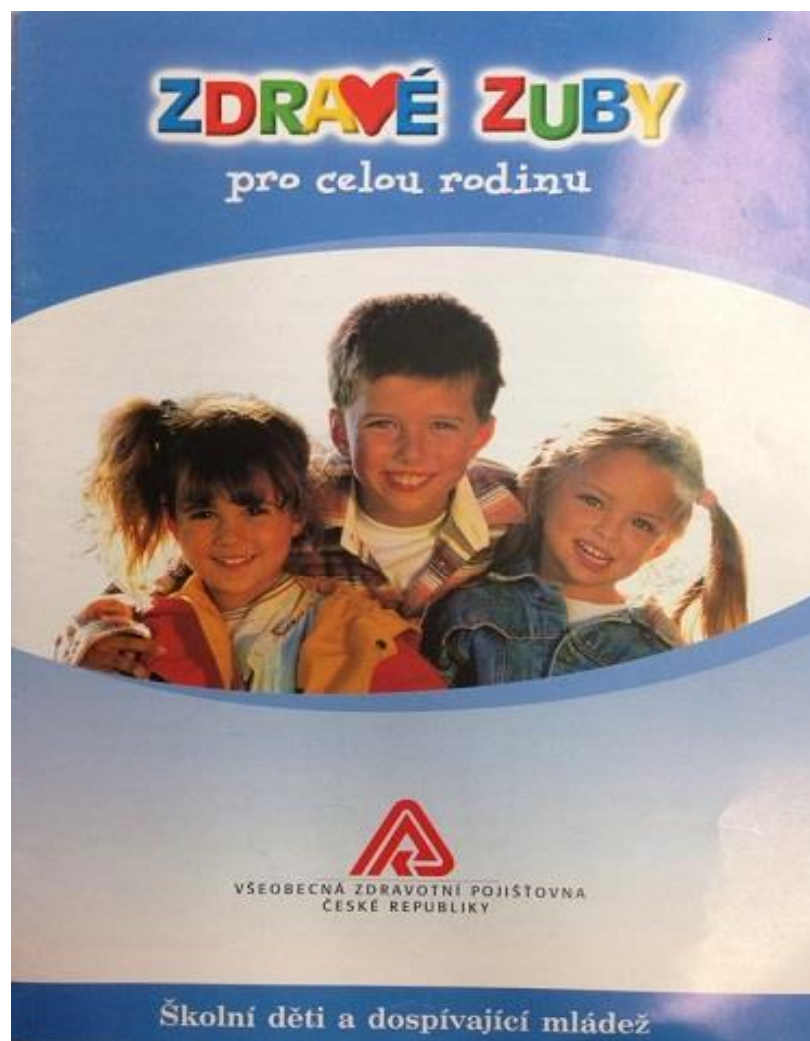
Příloha č. 8 Přehled, jak funguje program Zdravé zoubky dětem.

Zdroj: <http://www.nechcikazy.cz/projekt-zdrave-zoubky-detem>, 2014.

**Příloha č. 9 Pracovní listy v rámci preventivního programu
Zdravé zuby.**

Zdroj: <http://www.zdravezuby.cz/pro-skoly/vyukove-materialy>,
2012.

Příloha č. 10 Titulní strana brožury Zdravé zuby pro celou rodinu s podtitulem Těhotná žena, novorozenec, batole a předškolní dítě.

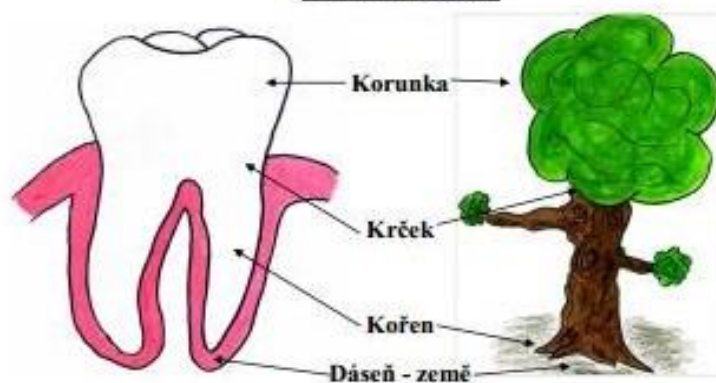
Zdroj: Výukový program Zdravé zuby, 2001.

2. lekce
ANATOMIE ZUBŮ

Zub má několik vrstev:

Zub se skládá:

**Příloha č. 11 Teoretická část programu Zdravý úsměv – stavba
zubu.**

Zdroj: <http://www.zdravy-usmev.eu/wp-content/uploads/2012/11/Anatomie.pdf>,
2010.

Úkol č. 2: Obrázky očísľujte tak, jak by byly správně za sebou.

1. ZUB

ZUBNÍ KAZ

ČAS

SLADKOSTI

ZUBNÍ PLAK

ČAS

Příloha č. 12 Teoretická část programu Zdravý úsměv – vznik zubního kazu.

Zdroj: <http://www.zdravy-usmev.eu/wp-content/uploads/2012/11/Vznik-zubn%C3%ADho-kazu.pdf>, 2010.

Rady jak si správně čistit zoubky pro všechny kluky a holky

1. Žvýkáci plochy

Vždy začni u posledního zadního zubu, čisti pohybem sem a tam, zvlášť nahoře i dole.

2. Vnější plochy

Nejprve zoubky skousni, pak krouživým pohybem nebo pohybem nahoru a dolů, čisti zezadu dopředu obě strany.

3. Vnitřní plochy

Nezapomeň na vnitřní stranu zoubků, pohybuj kartáčkem od dásně směrem k zubu (od červené k bílé).

Příloha č. 13 Praktická část programu Zdravý úsměv - nácvik správné techniky čištění zubů.

Zdroj: <http://www.zdravy-usmev.eu/wp-content/uploads/2012/11/%C3%9Asth%C3%AD-hygiena.pdf>, 2010.

Příloha č. 14 Výuka a zapojení studentů do programu Zdravý zoubek.

Zdroj: <http://www2.szs-lib.cz/aktivita-skoly/2009-2010/zdravy-zoubek.htm>, 2011.

Preventivní programy pro 1. stupeň základních škol v České republice

*Povinné pole

Název školy: *

Město a adresa školy: *

1. Myslíte si, že je důležitá informovanost dětí o zubním zdraví již na 1. stupni základní školy nejen od zubního lékaře/lékařky? *

- ☐ určitě ano
☐ spíše ano
☐ spíše ne
☐ určitě ne

2. Slyšeli jste někdy o možnosti využití preventivního programu v základních školách zaměřený na zubní zdraví pro děti? *

- ☐ ano
☐ ne

2.1. Pokud ano, napište prosím odkud:

Možnost více odpovědí.

- ☐ z médií
☐ od jiné školy
☐ na doporučení od známých
☐ od zubního lékaře/lékařky
☐ od dentální hygienistky
☐ Jiné:

3. Víte, co je hlavní náplň preventivních programů zaměřený na zubní zdraví pro děti? *

Možnost více odpovědí.

- ☐ informace o anatomii zubu a jeho struktuře
☐ informace o zdravé výživě
☐ informace, co je zubní kaz a jak vzniká
☐ informace o správné technice čištění zubů
☐ vše předchozí plus praktický nácvik
☐ vše předchozí bez praktického nácviku
☐ nevím, co je hlavní náplň preventivního programu
☐ Jiné:

4. Využila Vaše škola někdy preventivní program zaměřený na zubní zdraví pro děti? *

Pokud na Vaší škole nikdy neproběhl žádný preventivní program zaměřený na zubní zdraví pro děti, prosím označte odpověď "ne" a nevyplňujte zbytek otázek a ve spodní části dotazníku klikněte na "ODESLAT".

4.1. Pokud na Vaší škole někdy proběhl preventivní program v rámci zubního zdraví, napište prosím název preventivního programu, který proběhl na Vaší škole:

5. Preventivní program Vám byl nabídnut:

- ☐ přímo od společnosti, která naši školu kontaktovala, zda máme o program zájem
☐ škola si sama musela sehnat preventivní program
☐ Jiné:

6. Proběhl preventivní program pro všechny třídy 1. stupně nebo pouze jen pro některé třídy?

Možnost více odpovědí.

- ☐ ano pro celý 1. stupeň
☐ pro 1. třídy 1. stupně

- ☐ pro 2. třídy 1. stupně
- ☐ pro 3. třídy 1. stupně
- ☐ pro 4. třídy 1. stupně
- ☐ pro 5. třídy 1. stupně

7. Kdo u Vás preventivní program prováděl a účastnil se ho?

Možnost více odpovědí.

- ☐ zubní lékař/lékařka
- ☐ dentální hygienistka/y
- ☐ všeobecné sestry ze zdravotnictví
- ☐ studenti/studentky zdravotnických škol
- ☐ Jiné:

8. Která část preventivního programu Vám přišla nejvíce prospěšná a naučná pro děti?

Možnost více správných odpovědí.

- ☐ informace o struktuře a anatomii zubu
- ☐ motivace a instruktáž, jak si správně čistit zuby
- ☐ praktický nácvik čištění zubů
- ☐ informace o správné výživě
- ☐ informace o vzniku zubního kazu
- ☐ program mi celkově nepřišel prospěšný a naučný

9. Praktická část preventivního programu byla z vašeho pohledu:

1 - výborná; 2 - chvalitebná; 3 - dobrá; 4 - dostatečná; 5 - nedostatečná

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

9.1. Pokud Vám přišla nedostatečná, uveďte prosím důvod:

10. Co byste na preventivním programu vylepšili?

Možnost více odpovědí.

- ☐ více informací o anatomii zubu
- ☐ více motivace a instruktáže, jak si správně čistit zuby
- ☐ více praktického nácviku čištění zubů s dětmi
- ☐ více výživového poradenství
- ☐ více informací o vzniku zubního kazu
- ☐ nic bychom nevylepšovali, byli jsme s programem spokojeni
- ☐ Jiné:

11. Byla Vaše škola celkově s preventivním programem spokojena?

- ☐ ano
- ☐ ne

11.1. Pokud ano, oznámte preventivní program:

1 - výborný; 2 - chvalitebný; 3 - dobrý; 4 - dostatečný; 5 - nedostatečný

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

11.2. Pokud ne, uveďte prosím důvod:

12. Kolikrát ve školím roce byl na Vaší škole preventivní program realizován?

- ☐ proběhl pouze 1x ročně

☐ proběhl 2x ročně
☐ proběhl 3x ročně
☐ proběhl více jak 3x do roka
☐ Jiné:

13. Jak dlouhá je Vaše spolupráce s preventivním programem zaměřeného na zubní zdraví pro děti?

☐ pouze jednorázová
☐ trvá 1 rok
☐ trvá 2 roky
☐ trvá 3 roky
☐ trvá 4 – 5 let
☐ trvá 6 – 7 let
☐ trvá 8 – 10 let
☐ trvá více jak 10 let
☐ Jiné:

14. Plánuje Vaše škola spolupráci s preventivním programem i do budoucna?

☐ určitě ano
☐ spíše ano
☐ spíše ne
☐ určitě ne

14.1. Pokud ne, uveďte prosím důvod:

15. Myslíte si, že byl celkově preventivní program pro děti prospěšný a naučný?

☐ určitě ano
☐ spíše ano
☐ spíše ne
☐ určitě ne

15.1. Pokud ne, uveďte prosím důvod:

Nikdy přes Formuláře Google neposílejte hesla.

Používá technologii **Google Drive**

Obsah není vytvořen ani schválen Googlem.
[Nahlásit zneužití](#) - [Smluvní podmínky služby](#) - [Další smluvní podmínky](#)

Příloha č. 15 Online vytvořený dotazník.

Zdroj: autorka práce, 2013.

PŘEHLED PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ V RÁMCI ZUBNÍHO ZDRAVÍ PRO ŠKOLNÍ DĚTI V ČESKÉ REPUBLICE

Preventivní programy v rámci zubního zdraví u školních dětí jsou nedílnou součástí celkové stomatologické péče a jsou zaměřeny převážně na prevenci zubního kazu, na zlepšení orálního zdraví a získání správných návyků z hlediska ústní hygieny.

Na podporu péče o orální zdraví u dětí a dorostu byly zavedeny ve školách výukové programy. Škola má tak možnost systematicky a v delším časovém úseku ovlivňovat postoj dítěte ke zdraví a přispívat k minimalizaci negativních jevů.

PROGRAMY

DĚTSKÝ ÚSMĚV

Projekt realizuje Český zelený kříž, o. p. s. a je podporován organizací České společnosti pro dětskou stomatologii a Asociací dentálních hygienistek ČR. Projekt je nositelem Pečetí České stomatologické komory.

- Program Dětský úsměv se snaží působit v co nejvíce lokalitách celé České republiky, převážně jsou však do programu zapojeny ZŠ v Praze a v Českých Budějovicích.
- Pracovní tým představují odborné lektorky a asistentky, většinu z nich tvoří dentální hygienistky a vyškolené instruktorky. Manažerkou a hlavní vedoucí projektu Dětský úsměv je MUDr. Hana Zalmannová Čechová.
- Program je určen dětem v mateřských školách, dětem na 1. stupni základních škol a pro děti v dětských domovech.
- Kontakt www.ceskyzelenykriz.cz.

MANDALA

Mandala je preventivní projekt neziskové organizace ARAK o.p.s.

- Program Mandala probíhá na MŠ a ZŠ v Olomouckém kraji.
- Pracovní tým tvoří dentální hygienistky, zubní lékaři, pedagogové a studenti lékařských škol. Výkonným ředitelem programu je MUDr. Ladislav Korotvička.
- Program probíhá pro děti předškolního věku a pro žáky 1. – 5. tříd základních škol.
- Kontakt www.arakops.cz.

VESELÉ ZOUBKY

Preventivní program péče o zuby Veselé zoubky realizuje od roku 2011 dm drogerie markt, s. r. o. Program obdržel licenci pečeti České stomatologické komory.

- Program Veselé zoubky probíhá na ZŠ v celé České republice díky společnosti dm drogerie markt s. r. o., která má více než 215 prodejen zastoupené po celé České republice a neustále svou síť rozšiřuje a působí na ZŠ ve svém okolí.
- Program realizují odborně proškolení zástupci dm drogerie.
- Program probíhá pro žáky 1. tříd základních škol.
- Kontakt www.veselezoubky.cz.

ZDRAVÉ ZUBY

Výukový program Zdravé zuby vznikl již v roce 2000 z iniciativy odborníků z oblasti školství a stomatologie jako komplexní celorepublikový výukový program péče o chrup. Tomuto projektu byla udělena pečeti České stomatologické komory.

- Program Zdravé zuby je realizován celoplošně na území České republiky ve všech ZŠ, které se chtěly do preventivního programu zapojit.
- Pracovní tým programu představují pedagogové, kteří se účastní odborných vzdělávacích seminářů.
- Program probíhá pro děti 1. – 5. tříd základních škol.
- Kontakt www.zdravezuby.cz.

ZDRAVÝ ÚSMĚV

Preventivní projekt Zdravý úsměv byl zahájen v roce 1999 z iniciativy Stomatologické kliniky LF UK a FN Hradec Králové a Česko-slovensko-švýcarské lékařské společnosti.

- Do programu Zdravý úsměv jsou především zapojeny ZŠ v okrese Hradec Králové, městech Ústí nad Orlicí, Ústí nad Labem a Kroměříž. Program je kontinuálně rozšiřován i do dalších lokalit České republiky.
- Výuku v současné době zajišťují převážně žákyně středních zdravotnických škol a dentální hygienistky, které děti připravují jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické.
- Program probíhá pro předškolní děti a žáky 1. – 9. tříd ZŠ.
- Kontakt www.zdravy-usmev.eu.

ZDRAVÝ ZOUBEK

Program Zdravý zoubek je úspěšně realizován od roku 2003.

- Program Zdravý zoubek je realizován na MŠ a ZŠ v Libereckém, Jihomoravském, Severomoravském a Jihočeském kraji.
- Výuku zajišťují odborně proškolení studenti převážně ze Střední zdravotnické školy a Vyšší odborné školy zdravotnické Liberec pod vedením organizátorky programu Mgr. Jany Stejskalové.
- Preventivní program je zaměřen na děti v mateřských školách a žáky 1. stupně základních škol.
- Kontakt www.zdravyzoubek.cz.

ZOUBKY JAKO PERLIČKY

Projekt Zoubky jako perličky spadá pod občanské sdružení Nechci kazy, které organizuje řadu projektů zaměřených na oblast zubního lékařství.

- Program Zoubky jako perličky je realizován na MŠ a ZŠ ve většině měst České republiky.
- Výuku provádí studenti stomatology.
- Program je určen pro děti v mateřských školách a na 1. stupni základních škol.
- Kontakt <http://www.nechcikazy.cz/projekt-zoubky-jako-perlicky>.

ZDRAVÉ ZOUBKY DĚTEM

Projekt Zdravé zoubky dětem, který také spadá pod občanské sdružení Nechci kazy, vznikl jako rozšíření projektu Zoubky jako perličky.

- Program Zdravé zoubky dětem je realizován na MŠ a ZŠ ve většině měst České republiky.
- Výuku provádí studenti stomatology.
- Cílovou skupinou jsou děti v mateřských a základních školách.
- Kontakt <http://www.nechcikazy.cz/projekt-zdrave-zoubky-detem>.

PROGRAMY REALIZOVANÉ DLE KRAJŮ A MĚST:

- ✓ **DĚTSKÝ ÚSMĚV** – Praha a České Budějovice
- ✓ **MANDALA** – Olomoucký kraj
- ✓ **ZDRAVÝ ÚSMĚV** – okres Hradec Králové, Ústí nad Orlicí, Ústí nad Labem a Kroměříž
- ✓ **ZDRAVÝ ZOUBEK** – Liberecký, Jihomoravský, Severomoravský a Jihočeský kraj

CELOREPUBLIKOVĚ REALIZOVANÉ PROGRAMY:

- ✓ **VESELÉ ZOUBKY**
- ✓ **ZDRAVÉ ZUBY**
- ✓ **ZOUBKY JAKO PERLIČKY**
- ✓ **ZDRAVÉ ZOUBKY DĚTEM**

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁPLŇ JEDNOTLIVÝCH PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ

Program	Teoretická část				Praktická část		Informace pro rodiče
	Anatomie zubu	Zubní kaz	Výživa	Fluoridy	Čištění zubů s dětmi	Fluoridace	
DĚTSKÝ ÚSMĚV	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
MANDALA	ano	ano	ano	✦	✦	ne	✦
VESELÉ ZOUBKY	ano	ano	ano	ne	pouze model	ne	ano
ZDRAVÉ ZUBY	ano	ano	ano	ano	ne	ne	ano
ZDRAVÝ ÚSMĚV	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano
ZDRAVÝ ZOUBEK	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano
ZOUBKY JAKO PERLIČKY	✦	ano	ano	✦	ano	ne	✦
ZDRAVÉ ZOUBKY DĚTEM	✦	ano	ano	✦	✦	ne	✦

✦ nejištěny podrobnější informace

Projekty podpory zdraví ve školách představují v základním vzdělávání cestu k formování jedné z nejdůležitějších hodnot – k úctě k životu a zdraví každého jedince. Protože škola je poměrně dlouhé období života dětí, stává se vhodným prostředím k uskutečňování výchovy ke zdraví pro děti všech věkových kategorií.

Jako nejpřínosnější součást preventivních programů je pro děti praktický a samostatný nácvik techniky čištění zubů přímo v jejich vlastní dutině ústní. Pokud odborník nebo pedagog opraví techniku čištění již v dětském věku, je větší naděje na zdravý chrup dítěte i do budoucna.

Zásadní roli v péči o chrup dítěte hraje v současné společnosti rodina, proto jsou prostřednictvím zapojených mateřských a základních škol o správné péči o orální zdraví svých dětí informováni i rodiče.

UŽITEČNÉ ODKAZY:

- Asociace dentálních hygienistek ČR
<http://www.asociacedh.cz/index.php/home/preventivni-programy>
- Česká stomatologická komora
http://www.dent.cz/index.php?id_strana=54-Prevence
- Česká společnost pro dětskou stomatologii
<http://www.csds.stomatolog.cz/index.html>

Příloha č. 16 Výstup z bakalářské práce – brožura s názvem: Přehledem preventivních programů v rámci zubního zdraví pro školní děti v České republice.

Zdroj: autorka práce, 2014.